

~~Ino. 4509~~

Ino. 11062.

SISTEMA ORTOGRAFICA

1891

A

LIMBEI ROMÂNE

DE

NIC. DENSUȘIANU

ESTRAS DIN «ROMANIA MILITARA»

SEPTEMBRE, 1903 — IANUARIE, 1904.

BUCURESCI

Instit. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r I. St. Rasidescu
18, Strada Dómnai, 18
1904.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ

459-1

15479
64351

C/253

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI
COTA 11062

CONTROL 195

ANRC 73/04

1961

D

B.C.U. Bucuresti

C15479

SISTEMA ORTOGRAFICA A LIMBEI ROMÂNE

quod Graeci ὀρθογραφίαν vo-
cant, nos recte scribendi
scientiam nominemus. *

Quintiliani Orat. Inst. lib. I, c. 7.

I.

Ortografia, séu «drépta scriere» este modul, putem dice sciința, de a scrie corect cuvintele unei limbe. Ortografia nu póte să aibă de basă alte considerațiuni de cât geniul și legile istorice ale limbei. Ea trebuie să fie ast-fel rațională, se oglindeze limba nu numai în spiritul, dar tot-o-dată în formele și în structura ei. Ea nu póte să fie arbitrară, fără principiu și fără sistemă.

Una din preocupațiunile principale ale literaților români încă din seculul al XVIII-lea a fost: înfățișarea limbei române în adevărata sa fisionomiă, a o desmormenta din ruinele unui trecut trist, a o desbracă din vestmântul cirilic, care o confundase între limbele slave, și ast-tel a arată lumii prin însăși limba, ce o vorbim, că Româniî nu sunt un popor din nou format, un amestec din diferite glóte străine, ci o națiune cu o istoriă vechiă însă immormentată, o grupă latină fórte însemnată în Orientul Europei.

Cei d'ântăiî literați români, cari cercară a stabili óre-cari regule gramaticale și ortografice ne apar peste Carpați. Aici studiul legilor fundamentale ale limbei române făcú progrese însemnate, începând din seculul al XVIII-lea și până către finele secolului al XIX-lea. Aici se ridică o pleiadă întrégă de gramaticî și filologi distinși, precum aú fost: Grigore Maior, Molnar, Samuil Clain, Șincai, Bobú, Tempea, Iorgovicî, Kőrössi, Budai-Deleanul, Petru Maior, Kolossi, Corneli, Teodorovicî și Teodori, toți inspirați de a representá limba

română în adevărata sa structură, de a conserva legăturile de familie cu limba latină și cu limbele sorori neolatine, ce stau în fruntea civilizațiunii moderne. Aici se publicară cele de întâiu Gramatică românească cu litere latine, cele de întâiu Lexicone etimologice ale limbei, și aici apar cele de întâiu Reviste filologice române. Aici se formase încă la a. 1795 planul întemeierii unei «Societăți filosofice a némului românesc». Aici se continuă cercetări serioase, severe și conștiințioase asupra limbei și a formelor ei gramaticale și ortografice până pe la a. 1872.

În fruntea acestor scrutări neobosiți ai limbei române a strălucit în timpurile din urmă, Timoteiu Cipariu, Canonic-Preposit în Blașu, un bărbat de o vastă erudițiune.

Sistematizarea ortografică a lui Cipariu era întemeiată pe istoria limbei române. Ea avea de basă cărțile vechi bisericesci, graiul viu al poporului și etimologia, seú formele radicale ale cuvintelor în limba latină, clasică și rustică. Ca filolog și istoric, Cipariu consideră dialectul latin ca întâiul element al limbei române de astă-đi.

Pe când în părțile de peste Carpați se ajunsese la o ortografie, mult, puțin, uniformă încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Principatele române diferențele și variațiunile în scrierea cu litere latine devenise încă pe la anul 1867 atât de colosale, în cât după cum se exprimă bătrânul Cipariu, te prindea durerea, de ce păția biéta limbă românească ¹⁾).

Cestiunea pentru unificarea și stabilirea ortografiei române devenise încă de pe la a. 1866 din ți în ți mai urgentă.

În anul 1866 Locotenența domnască dorind a pune un capăt divergențelor de ortografie, periculoase dezvoltării limbei române, hotări a se înființa în Bucuresci o Societate literară română, compusă din membri învățați din toate provinciile locuite de Români. Principala misiune a acestei Societăți o

¹⁾ Archivu pentru filologia și istoria. An. 1867, p. 1.

aflăm precisată în referatul Ministeriului instrucțiunii publice, din care estragem următoarele :

«Limba poporului român, eternă dovadă a latinității noastre, reclamă imperios cultul său... Cultivarea limbei «e reclamată imperios, Domnilor Miniștri și de alte diverse «împrejurări. Fericita reintroducere... a literelor vechi latine în scrierea română de o parte, de alta introducerea în «limbă a nenumărați terminii de jurisprudență, cu nouele «instituțiuni și legi, au ocasionat, nu trebuie să ne ascundem «acésta, așa de mare perturbare în mersul și dezvoltarea normală a limbei, în cât astă-ăzi, mai mult de cât ori când, «domnește în privința ei o adevărată c o n f u s i u n e și anar- «chiă. Acéastă anarhiă și confusiune preocupă serios nu «numai pe Românii din Principatele-unite, dar și pe cei din «provinciile dependente de puteri străine. Guvernamentele «naționale, Domnilor Miniștri, nu pot considera cu ochi «indiferenți o asemenea stare de lucruri. Istoria ne arată «în adevăr, cât sunt de mari influențele limbei, influențele literare asupra spiritului și însuși caracterul național. Esistă o legătură intimă și nedestructibilă «între cugetare și espresiunea ei esternă. A regula, «a fixa, a stabili aceea espresiune în formă esternă, «este a regula, a da stabilitate însuși cugetării. Din «acest punct de vedere este o datoriă nu numai națională, dar și de prudență pentru guvernamente, ca «să-și pórte atențiunea și îngrijirile sale asupra fazei, prin «care forța lucrurilor împinge limbajul național»¹⁾.

În ziua de 1 August 1867 se întrunesc și constituie în Bucuresci Societatea literară română, care prin statutele, ce le votéză în cursul aceleiași sesiuni, ia numele de «Societatea academică română».

La inagurarea solemnă a acestei Societăți de bărbați învęțați întruniți pentru prima óră din tóte provinciile ro-

¹⁾ Annalele Societății academice romane. Seria I, Tom. I (1867), pag. 1-2.

mâne, Ministrul președinte al Țării rostesc următoarele memorabile cuvinte :

«Domniele Vóstre primiți astă-đi de la națiune un deposit de o valóre nestimabilă, limba sa,.... Societatea literară să nu uite nici un minut, că depositul sacru primit dela străbuní trebuie să-l lăsăm posterității române despulberat și poleit, cum se despulberă și se poleiesce o sculă străbună, dară întreg și intact. Representanți ai limbei române din toate unghiurile, pe unde Traian și Aurelian au plântat vulturií Romei, cugetați mai ales cu îngrijire de a nu despărți prin limbă pre popor de clasele culte; că-cí limba nu este a unei clase, ci a națiunii; și separarea limbei ar fi un germene mult mai fatale, decât relele ce aveți a combate astă-đi» ¹⁾.

La această alocuțiune adânc simțită a Ministrului președinte răspunde în numele Societății venerabilul filolog, Canonical T. Cipariu, care precisază ast-fel misiunea Societății literare române.

«Ea (adecă Societatea literară) va îngriji, ca limba română să scape de jugul despotismului, sub care a gemut. Ea va îngriji pentru conservarea unității limbei române scí în toate provinciile locuite de Români. Ea i va reda forma curat națională română, pentru ca să figureze cu totă demnitatea între și lângă surorile ei de origine latină. Ea va pune fundamentul pentru o literatură adevărat națională, corectă în expresiuni, corectă în forme, fără de care nici o literatură nu póte merita de a se chiuma literatură.

«Cel a tot potente, care nu ne-a lăsat să perim în furtunele seclilor trecuți, și care și-a întors îndurarea sa către nepoții Romei vechi, credem și sperăm, că ne va

¹⁾ Annalele Societatei academice romane, Tom. I (1867), pag. 12—13.

«întinde sânta sa mână și ne va binecuvânta lucrările noastre, pentru că sunt curate, pie și devotate unei cauze sacre, ca și însăși religiunea, care o datorim sântului său nume.» ¹⁾

Cu privire la această mărêță sêrbătóre națională aflăm următoarele importante însemnări în Memoriile Principelui, astă-đi ale M. S. Regelui Carol I:

«1/13 August (1867). În Bucuresci are loc ședința de deschidere a Societății literare, numită mai târđiu Academia română. Scopul ei este mai înainte de tóte de a elaborá o Gramatică română uniformă și un Dicționariu românesc etimologic, spre a uni cel puțin pe terenul intelectual diferitele populațiuni române, ce trăesc împrăsciate prin Ungaria, Transilvania, Bucovina, Besarabia și Macedonia. Deschiderea acestei Societăți convocată de mai multe luni, în care s'au întrunit Români cu merite pentru limbă și literatură din tóte țerile, se face în mijlocul unei mari afluențe din tóte clasele societății. Miniștrii asistă. Se cântă imne patriotice, se țin discursuri pentru glorificarea frumoșei limbei române, o dovadă incontestabilă de originea vechiă și distinsă a acestui popor. Din cauza crisei ministeriale, Principele este împedecat să asiste la solemnitatea deschiderii.

«4/16 August. Principele primesce la Cotroceni Societatea literară în o audiență mai îndelungată și-i exprimă interesul cel mai viu pentru scopurile și lucrările sale. El accentuéză cu deosebire importanța unei ortografii și unei gramatice uniforme române» ²⁾.

După cum vedem din aceste acte și documente autentice, Societatea academică română a fost înființată și constituită la început numai ca o Societate exclusiv filologică, spre a stabili și a aduce la uniformitate ortografia română,

¹⁾ Annalele Societatei academice romane, Tom. I (1867) pag. 15—16.

²⁾ Aus dem Leben König Karls von Rumänien. Aufzeichnungen eines Augenzeugen. I Band. Stuttgart, 1894, pag. 216—217.

spre a veghiá asupra direcțiunii de dezvoltare a limbei române, spre a formá Gramatica și Dicționarul acestei limbe.

Regulamentul Locotenenței Domnesci decretat în 1866 pentru instituirea și convocarea acestei Societăți declară espres în Art. 1:

«Se va forma în Bucuresci o Societate literară cu misiune specială

«a) De a determina ortografia limbei române;

«b) De a elabora Gramatica limbei române;

«c) De a începe și realiza lucrarea Dicționarului «român».

Ér în Art. 11: (Societatea) «va defige modul, cum are a se aduna materialele și formele limbei române din «tôte țerile locuite de Români»¹⁾.

După mai multe și lungi desbateri, ce se urmară în cursul sesiunii de la 1867, Societatea academică română având în vedere unitatea în limbă și unitatea în ortografie, aceste două puncte strîns legate între sine, adoptă aprópe în unanimitate cu privire la scrierea limbei române principiul etimologic, adecă al originiei cuvintelor, însă principiul etimologic moderat, combinat cu cel fonetic, adecă avându-se în vedere și sunetele, cum se pronunță cuvintele limbei române. Séu cu alte cuvinte, după cum ne spune eruditul Cipariu, s'a adoptat principiul etimologic ca principiu primariu, însă cu tot respectul, ce se cuvine principiului fonetic, ca unu principiul secundar.

În raportul său, Comisiunea ortografică alésă în a. 1867 motivéză ast-fel adoptarea principiului etimologic moderat cu cel fonetic:

«Unitatea de limbă nu se póte căpéta fără unitatea scripturei. Dară pronunța variéză de fapt între Ro-

¹⁾ Annalele Societatei academice romane. Tom. I (1867) pag. 3—4.

²⁾ Archivu pentru filologia și istoria, An. 1867, pag. 8.

«mânil din diferite părți de loc ; decî ea (pronunța) nu s'ar
 «puté lua ca basă în scriptură, dacă vrem ca acésta să fie
 «una pentru toți Româniî. Afară de acésta, pronunța, variéză
 «aprópe din generațiune în generațiune, așa încât luându-se
 «de basă a scripturei pronunța, fie-care generațiune a unui
 «popor, ar căuta să începă limba și cultura de la capul ca-
 «petelor. . .

«De consultăm apoi istoria, nu aflăm popor, cel puțin în
 «Europa, care să fie fundat limba sa pe pronunța. De altă
 «parte întrebându-ne, ce e ortografia, ne-am convins, că
 «acésta nu va să țină scrierea pur și simplu, adecă foto-
 «grafia sunetelor unei limbe, ci drépta scriere. . . o
 «normă stabilă și unică pentru toți. Dară nimic mai
 «subiectiv și mai variabile ca pronunța. Decî dacă am lua-o
 «de normă stabilă în scriptură, ar fi ca și când nu am pune
 «nici un principiū, am ajunge la aceeași confusiune, ce s'ar pro-
 «duce în comerciū, când fie căruia i-ar fi permis să cumpere și
 «să vîndă cu propria sa măsură. . . Noi însă avem o limbă le-
 «gată prea strîns cu cele mai nobile și culte limbe din Europa.
 «Caută dară să ne silim a păstra acest legămînt tocmai
 «așa de mult, ca și istoria noastră, și nu a căuta să ne
 «depărtăm de frații noștri de origine latină tocmai în-
 «tr'un timp, în care tóte popórele tind la apropiere și la
 «înfrățire. În fine nu e nici prudente a ne lepêda de o tra-
 «dițiune, care în mai puțin de un secul ne-a adus mai
 «mult bine, de cât domnia de sute de anî a cirilismului,
 «și a ne întórce la un cirilism și mai rău póte de
 «cât cel d'ântâiū. De am început astă-đî a simți și a ne
 «mișca ca națiune viuă, o datorim aceluî etimologism
 «eluptat cu atâtea sacrificii de atâți martiri ai națiunii. . .
 «acestea sunt cuvintele, ce au făcut să incline Societatea către
 «principiul etimologic, însă moderat. . . ¹⁾

¹⁾ În acésta privință A. Treb. Laurianu și C. I. Massimu în
 prefața «Dicționarului limbei române», elaborat ca proiect după în-
 sârcinarea Societății academice, se mai exprimă ast-fel: «Când Socie-

«Și prin urmare nu mai rămâne Comisiunii de cât a în-
 «voca spiritul adevărului, binelui și frumosului, să ne inspire
 «pe toți a da deslegarea cea mai nemerită unei cestiuni,
 «care deși mică în aparență, dar cuprinde în sinul
 «ei consecințe grave asupra viitorului națiunii
 «nóstre. Acéstă națiune simte instinctiv, că unitatea fin-
 «teii sale colective s'a manținut în trecut prin limbă, și că
 «tot prin aceeași are a se perpetua și în viitorii». ¹⁾

Societatea academică de la 1867 era chemată așa dar, ca să
 fixeze o ortografiă comună tuturor Românilor, o
 ortografiă, care să păstreze caracterul național latin
 al limbei, care să facă posibil străinilor să învețe limba
 română și ast-fel să ajute la estensiunea ei în lume.

După părerile Societății academice, principiul etimo-
 logic este acela, care regulază limba română, el aduce părțile
 variate la unitate și fixéză formele corecte gramaticale și
 lexicografice.

Insă Societatea adoptase un etimologism temperat
 prin concesiuni fonetice, adecă basat de o parte pe
 formele istorice și pe formele actuale ale limbei românesci,
 de altă parte pe etimologismul latin.

«Să nu sperăm», ȃice Laurianu, în discuțiunile urmate la
 a. 1881, «că vom puté dobândi o ortografiă seriósă și care
 totuși să nu céră nicī o muncă, nicī o cugetare din partea
 celor ce o vor întrebuița». ²⁾

tatea academică supuse la probele unor noue și serióse desbateri
 cestiunea ortografiei, ea ajunse a se convinge, că sub pedépsă
 de a întunecá cu totul gramatica limbei, de a o lipsi de veri-ce
 lumină a filosofiei, de a rupe cele mai prețioase relațiuni cu
 limbele surori, de a scinde limba română, și prin acésta na-
 țiunea în atâtea limbī câte pronunțe variate se aud, nu se puteá de-
 părta în scrierea romană de principiul etimologic» (Dict. limb. rom.
 p. XXII).

¹⁾ Analele Societății academice romane, Tom. I, (1867), p. 69—73.

²⁾ Analele Academiei române, Seria II, Tom. II. Sect. I, pag. 405.

Însă ortografia pe care Societatea academică română o stabilise în cursul anilor 1867—1869, o ortografiă basată pe principiul etimologic temperat prin concesiuni fonetice, nu s'a lătit în literatura română. Ea rămase neîntrebuințată de publicul scriitori și de stabilimentele tipografice din țară. Mai mult, pe la a. 1879 nu numai Monitorul Oficial, dar aproape toate organele de publicitate î-și aveau sistemele lor particulare de ortografiă.

Causele, pentru cari ortografia votată în anii 1867—1869 nu s'a putut bucura de favoarea scriitorilor români din părțile din cõce de Carpați, au fost, după cum susțineau unii, greutatea unei sisteme etimologice.

Acosta o prevãduse încă de la a. 1867 bătrânul filolog Cipariu, când declarase în sinul Societății academice, că a introduce de-o dată ortografia etimologică, cel puțin pentru Statul României i se pare acum cu neputință, că aici publicul ȃiarelor politice și comerciale încă nu este de ajuns pregătit spre a adopta pentru dênșii o ortografiă strins etimologică, deși cu concesiuni cât de mari în favoarea fonetismului ¹⁾.

În a. 1879 Societatea academică română, în urma unei legi votate de corpurile legiuitoare și sancționate în 29 Martie din același an, se reconstitue ca Instituțiune de stat și ia numele de «Academia Română». Încă în cele d'ântâii sedințe ale sale, Academia constată lipsa totală a unui sistem de regularitate, în ce privesce ortografia din publicațiunile românesce; simte ast-fel necesitatea de a revisui și simplifică regulele ortografice, votate de Societatea academică în cursul anilor 1867—1869 ²⁾.

În aceste timpuri majoritatea membrilor din Academia era mai mult înclinată pentru teoriile fonetice de cât pentru principiul etimologic în ortografiă. Diversitatea scrierii

¹⁾ Annalele Societatei academice romane. Tom. I. (1867) pag. 97.

²⁾ Analele Academiei române. Seria II. Tom. I. Sect. I pag. 23—30.

era considerată ca o consecință a stării de tranziție, în care se află literatura română, și adese-orî în sinul Academiei resună dorința de a se respecta usul adoptat de mulțimea celor ce vorbesc și scriu.

Ast-fel în a. 1880, Academia convinsă, că divergențele în modul de scriere formeză o mare pedecă pentru dezvoltarea uniformă a limbei române, alege o nouă Comisiune pentru a elabora și prezenta un nou proiect de ortografie.

În raportul din 1880, prin care noua Comisiune ortografică supune în desbaterile Academiei operatul său, dânsa exprimă mai întâi recunoștință autorilor ortografiei române de la 1867—1869 pentru zelul, ce-l depusese în îndeplinirea importante misiuni ce aveau, tot-o dată se făcând amintire de cercetările conștiințioase asupra limbei de T. Cipariu și de lucrările sale pline de o vastă erudiție.

În ce privește noul principiu, pe care-l adoptase Comisiunea ortografică de la 1880 pentru scrierea limbei române, dânsa se exprimă în raportul său ast-fel:

«Pe când ortografia de până acuma a Academiei române era întemeiată pe un etimologism temperat prin concesiuni fonetice, ortografia propusă în operatul (Proiectul) de față este întemeiată pe un fonetism temperat prin necesități etimologice».

Basată pe acest principiu în sensul fonetismului, de a se urmări în scrierea limbei române pe cât este posibil pronunța, séu usus loquendi, Comisiunea ortografică de la 1880 propuse, și Academia adoptă în cursul anilor 1880—1881 în mare parte regule nouă ortografice pentru scrierea limbei române ¹⁾.

Lăsăm să urmeze aici însuși textul oficial al rezoluțiilor votate de Academia română în sesiunile de la 1880—1881 cu privire la noua ortografie a limbei române.

¹⁾ Analele Academiei române. Seria II. Tom. II. Secț. I, pag. 411 seqq. — Ibid. Tom. III. p. 215 seqq.

«Regulele ortografiei române primite de Academia română în urma desbaterilor din sesiunile generale 1880 și 1881 și a votului final din 31 Martie 1881.

«1. Literele latine *y, ph, th, qu* și *k*, nu se vor întrebuința în scrierea română, cu excepțiune pentru numele proprii și cuvintele streine neasimilate, d. e. *Quintilian, Ypsilant, Kalium*.

«2. Duplicarea consonantelor se admite numai acolo, unde provine din alipirea a două cuvinte române, din care unul se termină și altul se începe cu aceeași consonantă, sau cu o consonantă de același organ, însă numai în lăintrul limbii române, unde se și aude. Vom scrie dar: *înnotare, înnăscut, înnoire* etc. Vom scrie însă: *a probare* (cu un singur *p*), *a firmare, colaborare, duplicare, comoditate*.

«Se lasă latitudine a se scrie: *inmulțire, său înmulțire, înmormântare său înmormântare*. Vom scrie însă tot-de-una: *împreună, împilare, împăcare, etc.* *imb*

«3. Se admite duplicarea lui *s* în puținele cuvinte, în care poate servi pentru evitarea confuziunii între două înțelesuri diferite: *massă* (la *masse*) și *masă* (la *table*), *rassă* (la *race*) și *rasă* (*rasée*), *cassă* (la *caisse*) și *casă* (la *maison*).

«4. Deosebirea nuanței de pronunțare a lui *s ca z* în mijlocul și la terminarea cuvintelor nu se însemnează, aflându-se numai în câte-va cuvinte noi primite, și prin urmare nici *s* nu se duplică în mijlocul cuvintelor, acolo, unde rămâne *s* după natura lui. Vom scrie dar: *rosă, francesă, sintesă, nasal, nasul, frumosul, etc.*

«5. Consonanta dublă *x*, păstrată în alfabetul latin din vechiul alfabet campan, o putem primi și noi ca o înlesnire grafică pentru împreunarea lui *e* și *s* în neologisme și în nume proprii: *xilografia, lexicon, Xenocrat, Alexandru*.

«Se lasă însă latitudine a se scrie expedițiune și espedițiune, exemplu și exemplu, după cum vrea să pronunțe scriitorul.

«6. Sonul ж se va scrie tot-de-una cu j.

«7. Sonurile ч și ѱ se vor scrie cu c și g înainte de e și i și cu ci și gi înaintea celor-lalte vocale. Când însă li-terele c și g au să sune к și г înaintea vocalelor e și i se vor scrie cu ch și gh.

«Vom scrie dar: cine, ginere, cǎpă, gǎnă, ci aslov, ciocârlie, ciută, giam, Giurgiu, cheie, unchiu, ghem, ghindă, etc.

«8. Sonurile ш și ѱ se vor scrie tot-déuna cu ș și ț, a-decă s și t însemnate cu sedila francesă.

«Pentru sonul з se admit două scrieri. Acolo, unde flecțiunea română i-l arată că provenind dintr'un d, se va scrie cu đ; asemenea acolo unde se arată d, fie și din cuvintele primite în limba română ca neologisme; în cele-lalte casuri se va scrie cu z.

«De exemplu: cređi, verđi, de ũ, đioa; însă: zimbe sc, zălog, lucrez, botezat.

«9. ѱ se scrie cu se, unde vre-o formă flecționară română arată un se, din care a provenit: cunoscă, pescce, românescă; asemenea și în cuvântul a sci cu derivatele lui, sciință, cunoscință, etc. Se scrie însă: Ștefan, ștergar, aștept.

«10. Să se însemneze sunetul ж cu semnul ѿ, iar sunetul і cu semnul ѿ de-asupra vocalei originare din care a provenit.

«11. În vorbele flesibile să se conserve u final cu semnul scurtării, acolo unde se aude pe jumătate, sau nu se aude de loc, d. e. omă, bună, lucrulă, plecă, faci, fiu.

Acéstă regulă a fost modificată în sesiunea anului 1895 primindu-se părerea Comisiunii ortografice:

«ũ scurt se va elimina în toate casurile, unde nu se aude. «Vom scrie dar: om, bun, vedeam, lucrăm.» (Analele Acad. rom. Vol. XVII. Sect. II, p. 183. — Vol. XVI, Sect. II, p. 278. — Vol. II, Sect. II, p. 420)

«12. *î* scurt se va însemna cu un *î* cu semnul scurtării ;
«d. e. ómenî, copii, auđi.

«13. *Articolul nedefinit, pronumele și numeralul o*, se va
«scrie cu *o*, și nici *o-dată* cu *uă* ; d. e. *o casa, o dată,*
«*a m dat-o.*

«14. *Apostroful nu se pune înaintea articolului feminin a*,
«*prin urmare se va scrie: casa, masa, etc.*

«15. *Diftongiū ea și oa se vor însemna cu é și ó, afară de*
ea la imperfect, și de ea în cuvinte ca steá, unde a final are
valóre propriă gramaticală ; d. e. mergeá, țineá, steá.

«16. *Pentru împreunarea a două sau mai multe cuvinte*
«sau particule se întrebuintează semnul liniuței —, d. e. dá-mî,
«ducă-se, a-mî face.»¹⁾

Acésta este noua sistemă de ortografiă a Academiei române, o sistemă întemeiată pe principiul fonetic temperat prin necesități etimologice. Acestea sunt în fine fazele, prin cari a trecut cestiunea ortografiei române de la 1867 pînă la 1895.

Cu tóte că la început intențiunile Academiei aū fost, ca aceste regule ortografice să servescă de normă numai pentru publicațiunile Academiei²⁾, însă avēnd în vedere, că noua sistemă ortografică era votată din partea celei mai înalte societăți literare, căreia i se impusese încă de la constituirea ei sarcina, de a unifica ortografia română, aceste regule erau în fond destinate să fie respectate, în general și în particular, de toți autorii și în tóte publicațiunile românesci, pentru ca limba română să progreseze în formele ei corecte și să nu se desbine.

Tot ast-fel se exprimă Secretarul general al Academiei în raportul său citit la închiderea sesiunii academice din anul 1881:

«*Națiunea a*», ȃice dēnsul, «are astă-đi formulate, fără prejudecarea progreselor viitoare, regulele scrierii

¹⁾ Analele Academiei române. Seria II. Tom. III. Sect. I (1882). pag. 216—217.

²⁾ Analele Academiei române. Seria II. Tom. I. Sect. I, pag. 25.
—Ibid. Tom. II. Sect. I, pag. 424.

limbei sale, tot ce rămâne de dorit este, ca aceste reguli să pășescă peste pragul incintei acestui institut, să fie adoptate îndată de guvern, și mai cu seamă impuse publicațiilor didactice»¹⁾.

Cu deosebire Ministerul instrucțiunii publice simțise de mult necesitatea unor legi generale, uniforme și autorizate, în ce privește învățământul limbei române în școli, pentru a nu se lăsa elevii într-o continuă nesiguranță și a se pune ast-fel capăt unei ortografii viciose.

Ast-fel îndată după votarea acestei sisteme ortografice, Ministerul Instrucțiunii publice supuse la aprobarea M. S. Regelui un decret, prin care se declară ca obligatorie pentru școli noile reguli ortografice adoptate de Academia Română.

Textul acestui raport este următorul:

«Introducerea și aplicarea în școli și în cărțile didactice a ortografiei adoptate de Academia Română, fiind o necesitate imperioasă pentru a se pune capăt confuziunii provenite din variatele sisteme, ce se întrebuințază astăzi, subsemnatul auzind pe consiliul permanent al instrucțiunii, vine cu cel mai profund respect, a supune la Înalta aprobare a Măiestății Vostre anexatul proiect de decret, prin care se declară de obligatorie introducerea în școli și în cărțile didactice a ortografiei primite de Academia Română»²⁾.

În urma acestui raport M. S. Regele prin decretul din 15 Maiu 1881 aprobă introducerea și aplicarea în școli și în cărțile didactice a regulilor ortografiei române, adoptate de Academia.

¹⁾ Analele Academiei române. Seria II. Tom. III. Secț. I pag. 234.

²⁾ Monit. Of. Nr. 35 din 17 (29) Maiu, 1881.

II.

Sistema ortografică, ast-fel cum s'a votat de Academia română în sesiunile anilor 1880—1895, stabilește în general numai principiile, ce sunt destinate spre a aduce o ordine în scriere și o uniformitate în limbă. În unele privințe însă, aceste reguli pot să lase în nesiguranță pe cei ce ar voi să le aplice. Cu deosebire preceptele Academiei nu sunt ilustrate cu exemple suficiente, și de aici dificultățile, ce se prezintă adese-orî, spre a cunoște, care este forma corectă ortografică după principiile, ce le formulase și adoptase Academia.

Fără îndoieală, că orî-ce legiuire, care stabilește reguli generale, nu poate să prevadă toate ipotezele particulare, ce se ivesc în aplicarea principiilor și ast-fel rămâne tot-de-una, ca lacunele, ce pot să existe, să fie suplinite prin luminile, ce le dă spiritul legii, prin scopul ce-l urmărește legiuitorul.

Tot ast-fel și cu reguli ortografice ale Academiei române.

Aci rămâne în sarcina celor ce au misiunea să răspândescă instrucțiunea, ca să aplice aceste principii, se afle soluțiunile pentru diferitele probleme, se realizeze intențiunile, de cari a fost inspirată Academia, ca autoritale legiuitoare în materie de limbă, fiind-că — repetăm — orî cât de substanțiale și orî cât de clare vor fi dispozițiunile unui legiuitoriu, ele totuși au trebuință ca să fie interpretate în practică.

Mărturisim însă, că în această privință de la anul 1880 și până astă-dî s'a făcut foarte puțin. Regulele de ortografie ale Academiei au rămas putem dice înmormântate în volumele Analelor sale.

Publicațiunile noastre literare, precum și scrierile noastre didactice, s'au ocupat foarte puțin cu studiul cestiunilor mai mari de ortografiă, au cercat foarte puțin ca să aprețieze valoarea acestor regule fundamentale ale modului nostru de scriere, să tragă consecințele din principiile emise, se arete dificultățile, ce póte să le presente o sistemă, orî alta, ortografică, pentru gramatică, pentru popor, pentru cei ce voiesc să învețe, orî să ne cunóscă limba, și în fine ce trebuie să evităm, ca să nu părăsim limba vechiă, să nu schimbăm direcțiunea limbei literare și să nu ajungem la o limbă nouă în scris.

Și consecința este, că Academia nu are astă-dî un material de ajuns desbătut, cernut și tot-o-dată fecund în rezultatele sale folositoare, spre a se puté orientá atunci, când va fi chemată să sancționeze, orî să dea o nouă soluțiune problemelor ortografice.

Noi vom recapitulá aici în parte fie-care din aceste regule. Vom espune casurile dubiose și vom cercá a aplicá în cestiunile dificile, nu părerile noastre — fiind-că facem aici numai o simplă espunere istorică — ci vom cercá să mergem pe urmele Academiei, avênd în vedere principiile ortografice, ce resultă din spiritul decisiunilor sale.

Singurul scop, ce-l avem aici înaintea noastră, și la care va trebui să tindem cu toții, este de a vedé o-dată realitate dorințele și cugetările, de cari erau însuflețiți literații români încă în a doua jumătate a seculului XVIII-lea, principiile, pentru cari i-și consecrase vieța lor atâți bărbați luminați din seculul al XIX-lea: de a înfățișá limba poporului român în adevărata sa fisioniă, de a pune temeiul unității de limbă prin unitatea în modul de scriere, de a ridicá importanța limbei române în fața lumii civilizate, de a-î deschide calea adevăratei culturî, și a înlesni ast-fel mersul ei în afară ¹⁾.

¹⁾ In acéstă privință Petru Maior se esprimă ast-fel în prefața

Dacă însă câte o dată noi vom exprima și alte păreri, dacă vom cercă să punem în lumină și alte considerațiuni de cât acele, ce par a rezultă din decisiunile Academiei, acesta o facem numai conduși de dorința de a se păstră caracterul esențial al limbei române ca o limbă populară latină, de a nu rumpe cu religiunea, ce am avut-o tot-de-una pentru înalta origine a limbei noastre, de a-i dá și în viitoriú o dezvoltare conformă cu legile sale istorice, fiind-că limba este națiunea, și când o limbă se distruge, se distruge și poporul.

După rezoluțiunile, ce le votase Academia în sesiunile de la 1880—1881:

«1. *Literile latine y, ph, th, qu și k, nu se vor întrebuința în scrierea română, cu excepțiune pentru numele propriú și cuvintele străine neasimilate, d. e. Quintilian, Ypsilant, Kalium.*»

Êr Comisiunea ortografică se exprimă ast-fel: **y, ph, th**, nu se reproduc, ci se pun în locul lor **i, f și t.** ¹⁾

Vom vorbi aici în particular despre aceste litere, și combinațiuni de litere, escluse din alfabetul român.

Vechii autori latiní erau de părere, că litera **y** a fost împrumutată de la Greci. De fapt însă, acest caracter grafic

Lexiconului românesc tipărit la Buda în anul 1825:

«Trei-șeci și nouă de ani au trecut de când Gramaticii Românilor discută între sine despre ortografia română séu latino-valachă. După cum toți aceștia sunt de acord între sine să elimineze din domeniul literaturii române literele cirile, cari aruncară un întunec atât de gros asupra limbei române și se restituie caracterele latine strămoșesci în drepturile lor pierdute, tot ast-fel încă de mai mult timp ne îndemnăm și literații străini, doritori de a avé legături literare mai strînse cu Românií, însă cu ce fel de ortografiă să se urmeze, dacă introducem literele latine, până acum nu s'a putut stabili, etc.

¹⁾ Analele Academiei române. Seria II. Tom. II, Sect. I, p. 410.

nu este grecesc. Litera **Y**, ne apare pe monetele bătute în Dacia încă înainte de estensiunea dominațiunii romane în aceste părți, și este întrebuințată pe aceste monete, chiar în cuvintele, ce nu sunt scrise grecesce ¹⁾.

Y este o vechiă literă pelasgă (seu proto-latină) și avea valoarea unui **u** (υ).

Tot cu acest sunet o înfățișau autorii latini scriind: *satyra* și *satura*, *Sylla* și *Sulla*. Ér *Enniu*, după cum ne spune *Cicero*, scria *Burrus* în loc de *Pyrrhus* și *Bruges* în loc de *Phryges* ²⁾.

Grecii de altă parte reprezentaū pe **u** al Pelasgilor seu Latinilor prin υ (**y**), scriind *φυγή* (*fuga*), *βουκάνη* (*bucina*).

În limba poporului român încă se exprimă **u**, unde Grecii scriaū υ (**y**), d. e. *martur* (*μάρτυρ*), *mărturiă* (*μαρτυρία*).

Astă-đi însă litera **y** se pronunță în general ca **i**: *misteriū* (*μυστήριον*), *sintesă* (*σύνθεσις*), *stil* (*στῆλος*), și prin urmare ca semn grafic, fie pentru sunetul **u**, fie pentru sunetul **i**, este de prisos în limba română.

Vom înlocui așa dar pe **y** cu **i** în toate cuvintele de origine grecescă, cari aū fost adoptate în literatura română, fie ca terminii științifici, fie ca terminii didactici, și vom scrie: *igienă*, *imn*, *idrografiă*, *simbol*, *simetrie*, *sinod*, ér nu *hygienă*, *hydrographiă*, *synod* etc.

Literele combinate **ph** represintă pe φ grecesc, un sunet, care se exprimă cu buzele mai închise de cât **f** al Latini-

¹⁾ Acastă literă avea tot-o-dată la Greci și o valoare mistică. Ea reprezenta viața omenească. Se presupunea, că a fost formată de filosoful *Pythagora* din *Samos*, născut pe la a. 582 a. Chr. Trunchiul literei, seu linióra de desupt, însemná prima etate a omului, care nu se caracteriséză nici prin viții, nici prin vèrtuți. Dela junetă în sus încep două căi diferite, una în drépta dificilă de urcat, și care conduce la viața fericită, cea din stânga mai ușoră, dar care duce la cădere și perire (*Isidori Etymologiarum lib. I 3. 7. 8.*)

²⁾ *Ciceronis Orator*, cap. 48.

lor, și care aveá la început valórea unui **p** cu aspirațiune, după cum resultă din împrejurarea, că autorii latinii represintău pe acest φ al Grecilor prin literele **ph**. În limba română acest sunet nu există, precum nici în limbele neolatine, prin urmare vom înlocui pe **ph**, séu pe φ grecesc, cu **f** în tóte cuvintele formate din elemente grecesci, și cari áu fost adoptate în limba și în literatura română. Vom scrie așa dar : filologiá, filosofiá, físicá, geografíá, tipografiá, telegraf, ér nu philologiá, philosophíá etc.

La aceeași categoriá de sunete străine aparține și litera combinată **th**, care corespunde la θ (theta) al Grecilor, un **t** cu aspirațiune, pe care limba română nu-l are. Vom scrie ast-fel: teatru, temă, tesă, teoriá, Ateneú, și nici de cum: theatru, themă etc.

Venim acum la a patra literă, esclusă din alfabetul român, **q**.

După Isidor din Sevilla, **q** era o literă, pe care nu o avuse nici Grecii nici Ebreii ¹⁾. Ea era particulară a Latinilor și valórea sunetului séu era **qv** (**ev**) și une-orí simplu **e**. Acéstă literă, după cum se exprimă Canonicul Cipariu în memoriul, ce-l înaintase Societății academice în a. 1867, este de prisos în ortografia română, de óre-ce **q** era și la Latinii numai o formă superfluă în loc de **e**. În deosebi Latinii ar fi putut ușor să lapede pe **q** de tot scriind eu în loc de **qu**. Italianii mai întrebuintează acéstă literă numai unde se pronunță ca eu **p. e. cinque**. Francesii o scriú, dar o pronunță ca **e**. Ispanii în ortografia lor mai nouă o áu lepădat și o întrebuintează numai în numele proprii ²⁾.

În ce privește limba poporului român sunetul **q** al La-

¹⁾ Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum lib. I. s. 13.

²⁾ Annalele Societatei academice romane. Seria I. Tom. I p. 89.

tinilor înainte de vocalele a, o și u s'a prefăcut în e (k). De exemplu: c â n d (quando), c a r e (qualis), c â t (quantum), c ă r o r (quorum, quarum), c o c ũ (coquo). În casurile însă, când după **qu** al Latinilor urmăzează un e séu i, acest **que** și **qui** a trecut în limba română în **ce** și **ei**. De exemplu: c e (quid), c i n c i (quinque), n i c i, n i c e (neque), c e r (quaero), a c i r ă séu a c e r ă (aquila).

Avem aici așa dar o lege generală fonetică a limbei române în ce privesce sunetul **q** din vechia limbă latină.

Se presintă însă acum o cestiune dificilă pentru ortografia română, în ce privesce substituirea literii **q** în neologismele, ce au fost adoptate în literatura română, fie ca terminii științifici, fie numai din simpla iubire, ce o au diferiții scriitorii de a introduce cuvinte și expresii noi în locul altora, mai mult ori mai puțin, usate.

Ast-fel noi avem în limba română cuvintele: e q u a t o r, e q u i n o c ț i u, a q u a r i ũ, a q u a r e l ă, a q u i s i ț i u n e, e q u i t a ț i u n e, e q u i p a m e n t, e q u i p a g i ũ, l i q u i d, r e q u i s i ț i u n e, r e l i q u i ă și altele, unele de origine latină, altele de origine romanică.

Nici Comisiunea ortografică în proiectul, ce-l prezentase la 1880, nici Academia română în regulile, ce le votase, nu ne spun într'un mod óre-care determinat, cu ce litere anume se va înlocui **qu** cel eliminat în cuvintele latine, ori neolatine, pe cari progresul în științe ne a făcut să le adoptăm în limba literară română.

În această privință Academia se mărginesce a stabili numai principiul: literele **qu** nu se vor întrebuița de cât în cuvintele străine neasimilate.

De fapt însă trebuie să recunoscem, că nu numai publicul scriitoriu, nu numai stabilimentele tipografice, dar chiar Academia însași, întâmpină o mare greutate cu înlocuirea în ortografia română a acestei litere declarate de superfluă. Ast-fel noi aflăm chiar în publicațiunile oficiale ale Academiei două forme diferite de a reprezenta pe **qu** latin.

În unele locuri, aceste litere sunt substituie prin **eu**, în altele prin **eh**, scriindu-se licuid și lichida (ambele de la latinul liquidus), achisițiune (acquisitio) și achitat (acquitté), cu toate că, repetăm aici încă o-dată, nu există nici o decisiune din partea Academiei, ca acest **qu** să fie reprezentat în limba română, fie prin **eu**, fie prin **eh**.

Spre a ne pute orienta în această cestiune dificilă de ortografiă și ca să nu deviam de la spiritul limbii române, va trebui să facem aici o deosebire între cuvintele asimilate și între cele neasimilate.

Ca asimilate sunt a se consideră aceleași cuvinte străine, cari au căpătat o formă corespunzătoare legilor limbii române, se aplicând acest principiu la cazul de față: sunt a se consideră ca asimilate neologismele, unde **qu** înainte de **a**, **o** și **u** s'a prefăcut în **e** (**k**), cum sunt: calitate (qualitas), calificațiune (qualificatio), cantitate (quantitas), carantină (fr. quarantaine, ital. quarantena), se u unde **qu** înainte de **e** și **i** s'a prefăcut în **ee** și **ei**, conform legilor fonetice ale limbii române, d. e.: anticitate (antiquitas), consecință (consequentia), cestiune (quaestio-ne).

Toate celelalte cuvinte adoptate în limba română, fie din limba latină, se u fie din limbele neolatine, unde **qu** înainte de **a**, **o**, **u**, nu s'a prefăcut în **e** (**k**), ori unde **qu** înainte de **e** și **i** nu a trecut în **ee**, **ei**, sunt a se consideră ca neasimilate, fiind-că ele nu au primit încă forma lor definitivă, ce s'ar căde să o aibă în limba românească și astfel nu au căpătat pe deplin prin vulgarizare dreptul la cetățenia română.

În consecință, va trebui ca în aceste cuvinte neasimilate să păstrăm pe **qu** original și să scriem: liquid, achisițiune, echilibru, equator, equinoctiu, echivalent, equitațiune, echipament, equivoc, aquariu, aquarelă, aquilă, aquitat, etc., lăsând fie-cărui facultatea să pronunțe aceste cuvinte cum i place, până când

majoritatea celor ce vorbesc românește va adopta odată printr'un us constant o formă mai corespunzătoare geniului limbei române, care se va urma apoi și în scriere. Tot astfel rezultă și din regula ortografică de mai sus a Academiei române, că literele **y**, **ph**, **th**, **qu**, și **k** se vor întrebuința numai în cuvintele străine neasimilate.

O împrejurare însă merită aici o deosebită considerațiune.

Sunt mai mulți ani, de când se observă o tendință, putem dice constantă, nu numai în ȋiarele noastre politice și comerciale, dar și în publicațiunile literare, de a înlocui pe **qu** înainte de **e** și **i** prin **che** și **chi**, scriindu-se: achisițiune oră achisiție și achiziție, echitațiune oră echitație, chestiune oră chestie, rechisițiune oră rechisiție și rechiziție.

Fără îndoielă avem aici un mod vicios nu numai de scriere dar și de pronunțare. Limba română își are legile sale fixe și cari nu se potrivesc cu legile de pronunțare ale limbei franceze.

Aceste legi, cari de o parte constitue ființa, și de altă parte regulază mersul normal al limbei române, au prefăcut totde-una pe **qu** înainte de **e** și **i** în **ce** și **ci**, și aceste legi, noi nu le vom pute nică odată elimina din us, nu le vom pute nică modifica, nică resturna, chiar dacă toți aceia, cari țin condeiu în mână, vor adopta ca o formă definitivă pe **che** și **chi** în loc de **que** și **qui**.

Vom admite, că majoritatea scriitorilor și a literaților, precum și populațiunea orașelor, vor pute ușor să pronunțe achisiție, echitate etc., și noi admitem, că aceste clase ale societății vor fi pe deplin mulțumite cu acest mod de exprimare, însă poporul cel adevărat, acela care formază fundamentul stabil al națiunii, a căru estensiune teritorială față de micile orașe este atât de vastă, poporul care urmază numai legile firești ale limbei sale, acela nu va pronunța nică odată chestie, achisiție, echitate, relichie.

Roma cu tótă cultura și mulțimea sa cea enormă de popor nu a putut să impună nici chiar micului Latiu limba scriitorilor săi.

Maî există încă o considerațiune. Să nu perdem din vedere, că silabele **che** și **chi** sunt articulațiuni aspre cu totul contrare spiritului celui blând și dulce al limbei române. În limba română noi avem numai foarte puține cuvinte de origine latină, unde se aude un **che** și **chi**. D. e. chieie (clave), chiem (clamo), ochiū (oculus), ureche (auricula), genunchiu ori genunche (geniculum) și alte câte-va, dar și aici **che** și **chi** nu derivă din **que** și **qui**, ci dintr'un **el** originar. De altmintrelea chiar și în casurile acestea silabele **che** și **chi** în limba poporului român au pierdut foarte mult din asprimea lor. Sunt regiuni întregi, unde în loc de **che** și **chi** se aude mai mult un sunet foarte apropiat de **ce** și **ci**.

Adoptând acest mod de scriere și de pronunțare, cu **che** și **chi** pentru **que** și **qui**, noi vom forma — pentru câți-va indiviđi și pentru clasele sociale ale orașelor — o grupă de cuvinte, alterate, a căror fisionomiă nu este nici latină, nici romanică, cuvinte în fond și în formă deosebite de modul de vorbire al poporului, care singur imprimă caracterul său și limbei naționale și statului.

În această privință este de lipsă, ca să reamintim aici încă odată frumoșele cuvinte, ce le rostise Ministrul-președinte al Țării la inaugurarea Societății literare române: «Cugetați mai ales cu îngrijire, de a nu despărți prin limbă pe popor de clasele culte, că-cî limba nu este a unei clase ci a națiunii» ¹⁾.

Dar se pôte să ne răspundă cineva, că în această privință s'a format un us general al scriitorilor de a infățișa pe

¹⁾ Annalele Societatei academice romane. Seria I. Tom. I. pag. 1.

que și qui prin che și chi și chiar de a pronunță cuvintele aceste ast-fel.

Ne întrebăm însă, putem noi óre să numim u s formele vițiose ale limbei, introduse mai cu deosebire în piețele orașelor mari, forme, cărora nime până astă-đi nu le-a atribuit autoritatea, ca poporul să le urmeze în limba sa.

În acéstă privință vom reproduce aici cuvintele lui Quintilian, distins filolog și orator roman :

« Mai ântâiu », scrie dânsul, « e de lipsă să stabilim, ce trebuie să înțelegem prin u s (consvetudo). Dacă noi vom considera ca u s, aceea ce fac mai mulți indiviđi, atunci vom da un precept fórte periculos, nu numai pentru limbă, dar ce este mai important, pentru moravuri . . . fiind-că pe lângă tótă mania, ce a copleșit capitala Romei, de a-și frisa përul în formă de etage și de a face beții în băi, evident că acésta nu este un u s (consvetudo), fiind-că ast-fel de lucruri trebuie să le desaprobăm . . . tot ast-fel este și în limbă, dacă nisce locuțiunii necorecte aũ ajuns să se propage, ele, totuși, nu se pot primi ca o regulă pentru modul cum trebuie să vorbim. Ca să tacem aici de formele vițiose, ast-fel cum le pronunță omenii ignoranți din popor, aũ nu auđim noi adese-orî în teatre și întrégă mulțimea glótelor din circuri, făcând nisce exclamațiuni barbare. Eu numesc așa dar u s în limbă (consvetudo sermonis) numai aceea, ce s'a stabilit prin acordul unanim al bărbaților luminați, precum eũ numesc obiceiũ de traiũ numai modul de viéță al ómenilor onești » ¹⁾.

După Quintilian așa dar, singurul u s, ce trebuie respectat în limbă, este consensul unanim al bărbaților învęțați (consensus eruditorum).

¹⁾ Quintilianii Oratoriae Institutionis lib. I. c. 6 : Ego consuetudinem sermonis, vocabo consensum eruditorum; sicut vivendi, consensum bonorum.

Un alt distins filolog roman, Terențiu Varro, care însă trăise înainte de Quintilian, era cu totul de altă părere.

Dênsul nu recunoște altă autoritate în limbă, de cât u sul poporului întreg. «Intru adevăr», țice dênsul, «alta este poporul întreg și alta sunt diferiții indiviđi. Poporul este în puterea sa suverană și indiviđii depind de de dênsul. Eũ nu am dreptul să impun poporului modul «mieũ de vorbire, însă poporul are dreptul să-mi impună «pe al sœũ»¹⁾.

Se mai presintă și o altă considerațiune, peste care nu trebuie să trecem cu vederea. Inlocuind pe **que** și **qui**, cu **che** și **chi**, scriind chestiune sœũ chestie, achisițiune, achisiție ori achiziție, noi deformãm cu totul neînțelesă pentru lumea din afară, fără ca noi să ne putem justifică, că am dat cel puțin acestor cuvinte o formă românească.

«La curățenia formei», țic autorii Dicționarului de la 1871, «caută să ținem mai mult de cât la a materiei, pentru că forma determină mai mult de cât materia adevăratul caracter al unei limbe. Limba noastră ar pute ave de «șce ori mai multe vorbe străine și totuși ar rămâne romanică, pe cât timp și-ar păstra, precum și-a păstrat, forma sa romanică. Cât de mare este superioritatea formei asupra materiei, se pôte înțelege foarte bine și din alte ordini de lucruri, cari cad mai drept sub simțirile noastre: frumoșele pãnuri, ce se țes din lâna oilor noastre, elegantele mobile, ce se fac din lemnul superbilor nucii ai României, luxoșele mătăsării, ce se trag din gogóșele vermilor crescuți de Români, sunt veri-ce, numai românesci nu, pentru că de și

¹⁾ Varro, De lingua latina, lib. X, § 6: Populus enim in sua potestate, singuli in illius . . . Ego populi consvetudinis non sum ut dominus, at ille meae est.

«fabricate din materia românească, forma însă, sub care ne «revin, le este întipărită de mâna artistului străin» 1).

În această privință noi vom reproduce aici încă următoarele dintr'un important articol scris de Timoteiu Cipariu despre «Limba română», la anul 1868:

«S'aŭ vorbit multe», ȃice dȃnsul, «cȃ limba nȃstrȃ e romȃnȃ, cȃ e una din limbele neolatine, și sorȃ dulce «cu italiana și francesca etc., și cȃ în cultivarea ei avem de «a purcede dupȃ natura și geniul ei. Am ȃis'o și noi de «multe ori... suntem de acord în cuvinte, dar nu suntem «de acord întru înȃelesul cuvintelor... Toȃi ȃicem... cȃ limba «românească e neolatinȃ, și sorȃ cu cutare și cutare. Da; «dar o parte mare... dupȃ cum cunȃsce... una seŭ alta din «aceste surori... nu mai scrie romȃnesce, ci italianesce, «franȃusesce etc; numai cuvintele mai sunt unele romȃnesci, însă și acȃstea mare parte sunt crude italianesce, «franȃusesce etc.; tot așȃ cum fȃceaŭ romȃniȃ noștri, cȃnd «învȃȃu numai slovenesce, grecesce, turcesce și unguresce; «numai cȃt acȃștia scriaŭ așȃ din alte motive... creȃnd, «cȃ limba românească e prȃstȃ, ear domnia-lor vreaŭ sȃ «o civilizeze... Atare afinitate și cumnaȃie nu e dupȃ cugetul meŭ și nu mȃ pot înfrȃȃi cu ea, — nici eŭ, nici alȃii «mulȃi. Și în urmă toȃi strigȃm: cȃ cultivarea limbei romȃnesci are sȃ purcȃdȃ dupȃ natura și geniul ei, va sȃ ȃicȃ «dupȃ proprietȃȃile particulare, cari le are, ca ori și care «altȃ limbȃ specialȃ. Da; — toȃi ȃicem așȃ, dar puȃinȃ ne îngrijim, sȃ-I cunoscem mai ȃntȃiu acȃstȃ naturȃ a ei, acȃst «geniu, și proprietȃȃi particulare. S'aŭ scris gramatice, «de un timp încȃce multe, fȃrte multe, și se scriŭ în tȃte «ȃilele ca și dicȃionarele... Și cum s'aŭ scris pȃnȃ acum «cele mai multe gramatice?... S'a studiat natura limbei «romȃnesci? S'a consultat geniul ei? S'aŭ cercetat proprietȃȃile ei? Ne îndoim fȃrte, și credem, cȃ s'a luat și aci

1) Laurianu și Massimu, Dictionariulu limbei romane. I. p. VI—VII.

«de model, póte de basă, vre-o gramatică italiană, francesă, «sciū și eū; póte chiar una grecéscă, unгурéscă, nemțéscă. «S'a tradus în românesce, ce s'a putut, traduce. Și iacă gramatica. Așa este, — avem gramatice multe, din carī se pot «invęța de rost fórte multe, dar românesce fórte puțin. Să «sperăm, că aceste inconveniente vor să încete acuși, — «după ce Academia română va fi în plăcuta pozițiune, cum «se đice, de a încorona pre una dintre concurenți (presen- «tate la concurs) și o va da publiculuī, ca un — non plus «ultra, precum se ascéptă. . . .»¹⁾.

In fine mai rămâne să amintim aici, că pe **qu** i-l adoptase în ortografia română Samuil Clain, Șincai, Petru Maior și Eliade, chiar și pentru unele cuvinte vechi din limba poporului român.

Cei de întâiū Samuil Clain, George Șincai și Petru Maior eliminase din alfabetul român numai pe **x**, **y** și **k**, însă pe **q**, nu²⁾. Ei scriaū: **qu**ând (când), **qu**á (ca), **qu**um (cum) **qu**ât (cât). Ér Eliade, în sistema sa ortografică prezentată Societății academice la a. 1867 propune a se scrie cu literele **qu**: **qu**ine (cine), **qu**a (ca), **qu**am (cam), **qu**erere (cerere), **qu**est (acest), precum și tóte cuvintele compuse cu **equi**: **equi**tate, **equi**libru etc.³⁾.

Q este o literă latină, căreia nu i se póte contestá o valóre ortografică. **Q** nu este o literă superfluă cum sunt **y**, **ph**, **th**, și **k**, și ne servește fórte bine spre a evitá inlocuirea ei cu alte litere, carī de o parte alteréză cuvintele latine, ér de altă parte dău acelor cuvinte o formă, ce nu corespunde legilor limbei române. Autoriī romanī din timpurile lui August declarase litera **k** de inutilă și o elimi-

¹⁾ Archivu pentru filologia si istoria. An. 1868 p. 265—266.

²⁾ Klein, Elementa linguae . . . valachicae, locupletata a Georgio Sinkai. Vindobonae, 1780, pag. 8.

³⁾ Annalele Societatei academice romane. Seria I, Tom. I, p. 192.

nase din modul lor de scriere, însă pe **q** ei nu-l putură scóte din alfabetul latin.

Pe **q** ca un semn grafic î-l întrebuințeză Italianii, Francesii, Spaniolii, Portugesii, și va trebui să-l păstrăm și noi în cuvintele noue, pe cari progresul în științe și în arte ne-a făcut să le adoptăm în limbă.

Litera **k** în limba română nu are loc, de óre-ce pentru sunetul acesta ne folosim cu litera **c**.

Cu tóte că litera **k** făceá parte din primul alfabet latin, însă mai târziu ea ajunsese la Romanii o literă de prisos.

Quintilian scrie: «în ce privesce litera **K**, eú sunt de «părerere să nu ne folosim de ea în nici un cuvânt» ¹⁾.

Astă-đi acéstă literă nu mai este întrebuințată nici în limba italiană, nici spaniolă, nici portugesă, ér la Francesii usul ei încă este fórte restrîns.

În definitiv, litera **k** în limba română nu ne póte servi, de cât numai pentru unele nume proprii străine ²⁾.

«2. Duplicarea consonantelor se admite numai acolo, unde «provine din alipirea a două cuvinte române, din care unul «se termină și altul se începe cu aceiași consonantă, séú cu «o consonantă de același organ, însă numai în lăinrul limbéi române, unde se și aude. Vom scrie dar: înnotare, î n- «născut, înnoire, etc. Vom scrie însă: aprobare (cu un «singur **p**), afirmare, colaborare, duplicare, comoditate.

«Se lasă latitudine a se scrie: înmulțire, saú înmulțire, înmormântare saú înmormântare. Vom scrie însă tot-de-una: împreună, împilare, împăcare, etc.»

¹⁾ Quintilianii Oratoriae Institutionis lib. I. 7: Nam K quidem in nullis verbis utendum puto.

²⁾ kilo ca prefix în sistemul metric însemnéză o mie și provine de la grecescul χίλιοι, în consecință va trebui scris cu **ch**: chilogram, chilometru. Francesii scriú cu **k**, fiind-că la dênșii literele **ch** aú sunetul de **ș** (sch germ.).

În ce privește duplicarea consonanțelor în limba română, T. Cipariu, acest profund cunoscător al limbei române, în memoriul, ce-l înaintase Societății academice asupra ortografiei, admiteă numai duplicarea lui **n** în cuvintele verbale compuse cu prepozițiunea **în** precum: *înnoiesc*, *innec*, *innod*, *înmulțesc* séu *îmmulțesc*, *ér aiurea nu*, fiind-că toate argumentele, ȃice dănsul, ce se pot aduce în favórea reduplicățiunii sunt arbitrare, parte trase din alte limbi, fără nici o rațiune séu basă în limba românească ¹⁾.

Același principiū general pentru reduplicarea lui **n** l'a adoptat și Academia română în sistema ortografică stabilită la 1880—1881.

Avem în acéstă privință o lege vechiă istorică a limbei române: că în toate cuvintele compuse cu prepozițiunea **în**, când cuvântul al doilea începe cu labialele **b** séu **p**, litera **n** din prepozițiunea **în** se preface tot-de-una în **m**. De exemplu: *îmblândí*, *îmbunătăți*, *imbrăcă*, *impedecă*.

În ce privește însă cuvintele compuse cu **în**, când al doilea cuvânt se începe cu labiala **m**, Academia lasă latitudine a se scrie cu **n** orí cu **m**: *înmormântare* séu *immormântare*, *înmulțire* séu *immulțire*. Este de notat însă, că la autorii români se manifestă mai mult tendința de a conservá aici pe **n**, care dă mai multă forță expresiunii: *înmormântare* în loc de *immormântare*.

În limba poporului însă **n** se preface și aici în **m**, care rostesce: *îmmulțit*, *immormântat*. Același proces de transformățiune al lui **n** în **m** din prepozițiunea **în** a esistat și în limba latină, scriindu-se: *imbonitas*, *imberbis*, *imbuo*, *immensus*, *immortalis*, *impacatus*, *impartio*.

¹⁾ Annalele Societății academice române. Seria I. Tom I. pag. 98.

«3. Se admite duplicarea lui s în puținele cuvinte, în care «póte servi pentru evitarea confusiunii între două înțelesuri diferite: m a s s ă (la masse) și m a s ă (la table), r a s s ă («la race) și r a s ă (rasée), c a s s ă (la caisse) și c a s ă (la «maison)».

După cum rezultă din cuvintele «Se admite», această regulă este numai facultativă.

Intru adevăr nu există nici o dificultate pentru înțelesul cuvintelor, nici o necesitate, fie etimologică, fie fonetică, ca se duplicăm vre-o consonantă în casurile aceste, fiind-că afară de m a s ă, de r a s ă, și de c a s ă, limba română mai are și alte cuvinte, cari se pronunță și se scriu în aceeași formă, cu tóte că au înțelesuri diferite. De exemplu: m a r e ca substantiv (mare) și m a r e ca adiectiv (magnus), c e r (cerrus), c e r s e u c e r i u (coelum), c e r (quaero) și altele. Ar trebui așa dar, spre a fi consecinți cu principiul de mai sus, să facem o deosebire în scris și la cuvintele aceste, să duplicăm o consonantă, se u póte o vocală. Însă urmând acest mod de scriere, noi am da unor cuvinte românesce o formă necorectă și de multe ori mai aspră de cum se pronunță în realitate. Deosebirea de înțeles între m a s ă (la table) și m a s ă (la masse), între m a r e ca substantiv și m a r e ca adiectiv, se póte ușor cunoște din logica cuvintelor, din cugetările, ce le exprimă autorul.

Latiniî încă scriau populus cu înțelesul de popor și p opulus cu înțelesul de plop; ei mai avea și alte cuvinte cu forme identice, fără să mai duplice vre-o consonantă.

«4. Deosebirea nuanțel de pronunțare a lui s cu z în «mijlocul și la terminarea cuvintelor nu se însemnéază, aflându-se numai în câte-va cuvinte noi primite, și prin urmare «nici s nu se duplică în mijlocul cuvintelor, acolo, unde rămâne s după natura lui. Vom scrie dar, r o s ă, f r a n c e s ă, «s i n t e s ă, n a s a l, n a s u l, f r u m o s u l, e t c.»

Z ca semn grafic a fost o literă străină în alfabetul latin.

După cum scrie episcopul *Isidor* din *Sevilla*, Romanii împrumutase pe *z* de la Greci. Însă până în timpul lui *August* ei nu se servise de această literă, ci în loc de *z* puneau două *s*.

Noi vom scrie așa dar cu *s*: *aprovisionare*, *avis*, *cășarmă*, *estensiune*, *garnisónă*, *isbândă*, *museu*, *musică*, *pozițiune*, *rezervă*, *visită*, *deslegare*, *dispozițiune*, precum și toate cele compuse cu *des* și *dis*, de ôre-ce toate aceste cuvinte au un *s* er nu *z* originar ¹⁾.

Academia mărginesce, după cum vedem, această regulă de ortografie numai la nuanța de pronunțare a lui *s* ca *z* în mijlocul și la terminarea cuvintelor.

Se prezintă însă cestiunea, cum se scriem atunci, când deosebirea nuanței de pronunțare a lui *s* ca *z* există la începutul cuvintelor.

În această privință vom reproduce aici cuvintele eruditului *Petru Maior*.

Dânsul scrie:

«Păzesce-te însă să scrii cu *z* de câte ori se aude în «pronunță sunetul *z*, fiind-că *s* înainte de *b*, *d*, *g*, *l*, *m*, *n*, «*r*, *v*, se pronunță ca *z*, și vei face un păcat mare în contra «ortografiei, dacă în loc de *s* vei usurpă pe *z*, d. e.: *sbóră* «(volat), *sdrănțos* (lacer), *sgură* (scoria), *deslegat* «(solutus), *pisimă* (invidia), *desnodat* (enodatus), *desrădăcinat* (eradicatus), *svântat* (exiccatus), cari «nici într'un cas nu sunt de a se scrie *zbóră*, *zgură*, «după cum de comun scriu ast-fel aceia, cari nu cunosc «regulele ortografiei. Tot ast-fel pronunță și scriu Italianii «litera *s* înainte de consonantele amintite mai sus, d. e.

¹⁾ *Isidori Etymologiarum lib. I. c. 4. 15: A Graecis autem literas duas mutuavit Latinitas, y et z propter nomina scilicet Graeca, et hae apud Romanos usque ad Augusti tempus non scribebantur, sed pro z duas s ponebant, ut hilarissat; pro y vero i scribebant.*

«sbaglio, sdegnò, sgomentare, slegare etc.»¹⁾.

«5. Consonanta dublă x, păstrată în alfabetul latin din vechiul alfabet campan, o putem primi și noi ca o înlesnire grafică pentru împreunarea lui c și s în neologisme și în nume proprii: xilografidă, lexicon, Xenocrat, Alexandru.

«Se lasă însă latitudine a se scrie expedițiune și expedițiune, esemplu și exemplu, după cum vrea să pronunțe scriitorul.»

Sunetul x, seû combinarea consonanțelor cs și gs, nu există în limba română.²⁾

Petru Maior scrie:

«In ce privesce litera x, acesta de și se află în cărțile bisericesci, cele traduse din grecesce și tipărite cu litere cirilice, însă ea nu este o literă românească, ci în locul ei Româniî se folosesc în pronunță și în scris de litera s. De exemplu: S andu (Alexander), eșire (exire), frasin (fraxinus). De altmintrele această literă atât de mult se opune naturei limbei române, în cât tinerii romanî, ce înveță limba latină, numai cu mare greutate se pot deprinde să o pronunțe. Din care cauză noi am și eliminat cu totul această literă din numărul literelor».

În limba latină litera x încă s'a introdus numai târziu, din care cauză ea s'a adaus la finele alfabetului. Quintilian scrie: «cea din urmă literă a noastră este x, de care ne-am fi putut lipsi, dacă nu am fi căutat'o anume»³⁾.

Întru adevăr noi aflăm în limba latină mai multe urme

¹⁾ Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum. Budae, 1825, pag. 48.

²⁾ x din cuvintele latine a trecut în limba română de regulă în s, d. e. osie (axis), diși (dixi), duși (dixi), spun (expono), seû în ps, d. e. copsă (coxa), supse (suxit).

³⁾ Quintilliani Oratoriae Institutionis lib. I. 4: nostrarum ultima X, qua tamen carere potuimus, si non quaesissetus.

în cari s'a păstrat până târziu s în loc de x, cum sunt: sestans și sextans, mistura și mixtura, sestilis și sextilis, Sestius și Sextius, Esquiliae și Exquiliae. O probă, că în timpurile mai vechi Latiniî întrebuințau pe s în locul lui x.

În principiu nici Academia nu recunósce literei x o valóre ortografică și o admite numai facultativ, «ca o înlesnire grafică pentru împreunarea lui e și s» (adecă ca un semn stenografic) pentru neologisme și în numele proprii.

În ce privesce însă cuvintele compuse cu ex, Academia lasă latitudine de a se scrie: expedițiune și espedițiune, exemplu și esemplu, cu x seú cu s, după cum vrea să pronunțe scriitoriul.

Ne întrebăm însă, care din aceste două forme, cu ex seú cu es, este mai corectă, și care este mai de preferit în vorbire și în scriere. Orientarea în acéstă privință nu e dificilă. Să nu perdem din vedere, că x este combinațiune aspră de consonante (es seú gs), cu totul contrară spiritului celui dulce al limbei române. Nu există un singur cuvânt, în care poporul român să aibă sunetul x. Din cele două forme facultative, este de preferit scrierea cu s în loc de x. De exemplu: esamen, espedițiune, escursiune, estras, esposițiune, esprimare, exterior, etc. ¹⁾ Italieniî încă nu se folosesc de acéstă literă. În loc de x, ei scriu doi s, seú unul singur: esame, espedizione, esempio și esempio, etc.»

«6. *Sonul ж se va scrie tot-de-una cu j.*»

În limba latină consonanta j era tot-de-una urmată de o vocală.

Vom scrie așa dar: jale, jurământ, judecată, etc.

Când însă la începutul cuvintelor, după sunetul j, cum

¹⁾ Cuvintele text, context, fix, sufix, prefix, fixá, flux, reflux, taxá, se vor puté considerá ca neologisme neasimilate.

se aude în vorbire, urmăzeă o consonantă, atunci avem numai o simplă nuanță a lui ș, și va fi mai corect a se scrie cu ș: De exemplu: șder, șghiab (ital. scabiato) în loc de jder, jghiab, etc.

«7. Sonurile **u** și **u** se vor scrie cu **e** și **g** înainte de **e** și **i** și cu **ei** și **gi** înaintea celor-lalte vocale. Când însă literetele **e** și **g** au să sune **κ** și **γ** înaintea vocalelor **e** și **i**, se vor scrie cu **eh** și **gh**.

«Vom scrie dar: cine, ginere, cēpă, gēnă, ciaslor, ciocârliă, ciută, giam, Giurgiu, cheie, unchiū, ghem, ghindă, etc.»

Avem aici o vechiă regulă ortografică a limbei române, introdusă încă de Șincai la a. 1804¹⁾, și care a fost adoptată și de Societatea academică română în a. 1867.

În limba română nu numai vocalele dar și consonantele au diferite modulațiuni. Nu trebuie așa dar să se confunde **gi** cu **j** din terminațiunea unor cuvinte noue, cum sunt: colegiū, cortegiū, avantagiū, manegiū și altele, pe cari dacă le întrebuițăm, va trebui să le scriem cu **gi**, (giū), ér nu cu **j**: colej, cortej, etc.

«8. Sonurile **u** și **u**, se vor scrie tot-de-una cu **ș** și **ț**, adecă **s** și **t** însemnate cu sedilă francesă.

«Pentru sonul **z** se admit două scrieri. Acolo unde flexiunea română i-l arată ca provenind dintr'un **d**, se va scrie cu **d**; asemenea acolo unde se arată **d**, fie și din cuvintele primite în limba română ca neologisme; în cele-lalte casuri se va scrie cu **z**.

«De exemplu: credi, verdi, deū, dioa; însă: zimbec, zălog, lucrez, botezat.»

Înlocuirea sunetelor **u**, **u** și **z** cu literetele **ș**, **ț**, **d** subsemnate cu sedile, a fost introdusă în ortografia română încă

1) Epistola Georgii de Sinkai ad spect. et clariss. virum Ioannem de Lipszky, Budae, 1804, pag. 8: In casu, quo scribendum esset **κ**, **κ**, vel **γ**, **γ**, scribatur **che**, **chi** et **ghe**, **ghi** more Itatorum.

de Petru Maior în *Lexiconul* publicat la Buda în a. 1825 ¹⁾. Densul scria: a uđi, méđia-đi, Đeu, țéra, șed, șepte, etc.

Din punct de vedere al ortografiei și al gramaticii, sunetul ș, nu formeză o literă deosebită alfabetică, ci este numai o simplă nuanță a lui s, care de regulă, când urmează după densa un *î*, *seu* un *o* cu *i* latent, un *ce*, *ci*, orî un *te*, *ti*, se pronunță ca ș. De exemplu: ascuns, ascunși, șed, în loc de sied (lat. *sedeo*), românesc, românesci, scire, aștern (ad-sterno), șterg (ex-tergeo), ușa (ostia), veșmânt, în loc de vestiment (vestmentum), lăudași (laudasti), điseși (dixisti).

Italienii încă au sunetul acesta, pe care însă densii i-l scriu cu *se*. D. e.: uscire, rom. eșire.

De altminterlea întrebuintarea lui ș cu sedilă este numai o simplă ușurare pentru cei, cari înveță să citească.

Pentru toți cei alalți sedila este de prisos, și am pute într'o sistemă ortografică întemeiată pe regulile gramaticale să ne lipsim de această formă neestetică, înlocuind pe ș cu simplu s ²⁾.

¹⁾ *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum*. Budaë, 1825, p. 103: Đ, đ sicut Latinorum z, ac Cyrillicum З, Ș, ș sicut Hungaricum s, Germanicum seh, Cyrillicum ш, et Italicum s ante ce, ci. Ț, ț sicut Latinorum t ante i sequente post i vocali, et sicut Hungaricum tz, Germanicum ž, ac Cyrillicum у.

²⁾ Cestiunea, dacă literele *d*, *t*, *s*, sunt a se scrie în anumite cazuri cu *sedile*, orî nu, se desbătuse și în sinul Societății academice la anul 1869. Noi reproducem aici urmatorul estras din discuțiunile urmate în această privință, precum și rezoluțiunea, ce s'a votat:

«Urméză desbaterea asupra proiectului comisiunii . . . Obiectul «discuțiunii este: dacă să se admită măcar în mod provisoriu «cedilele la literele *d*, *t*, *s*, când aceste au sunetul accidentale de «đ, ț, ș. D-l Heliade din punctul de vedere al derivațiunii și al clasicului nu este pentru admiterea cedilelor, de o cam dată, însă ar «vré a le lepădá numai la finalele substantivelor, adjectivelor și verbelor, când *d*, *t*, *s*, sunt urmate de *i*, în tóte cele-alte locuri le-ar

Vom urmă însă modul de scriere al Academiei și vom conservá pe ș, până când cu timpul vom ajunge cu toții la convingerea, că semnele prea multe puse de-asupra și de de suptul literelor latine dau nu numai un aspect neestetic, dar tot-o-dată și neromanic ortografiei noastre.

În limba română litera **t**, urmând un **i**, séu un **e** cu **i** latent, capătă sunetul de **u** (**ț**). D. e.: ție (tibi), avut, avuți, avuție, țéră în loc de tiéră (terra), țermure (terminus).

Sunetul **z**, în limba română este numai o alterațiune a lui **d**, sub influența retroactivă a lui **i** și **e**.

Latinii cei vechi încă nu avuse pe **z**. Autorii romanii introduseră acéstă literă numai în timpul lui August, împrumutând'o pentru sunetul de **dz**, séu **s**¹⁾.

«La Români», scrie Petru Maior, «sunetul **z**, se reduce

«mai conservá încă pentru a evitá confusiunea în pronunțiațiune; cu «tóte aceste va votá cu majoritatea pentru suprimarea lor. . . .
 «D-l Massimu nu admite cedilele, pentru că sunt contra geniului,
 «contra rațiunii limbei române, și cari de altmintrelea nu ar
 «ajutá întru nimica regulării fonetismului, dară ar încurcá derivațiune
 «nea și etimologismul. . . D-l Sion admite în totul reflexiunile și
 «logica inesorabilă a d-lui Massimu. Nu este partisan căduros al
 «semnelor și se cedile. . . Cu tóte aceste se preocupă de idea, că
 «lipsa unor asemenea semne ar aduce o mare greutate și confusiune
 «în sistema învățământului primariu, considerațiune demnă
 «de a atrage atențiunea unui corp doct ca Societatea academică. . .
 «D-l Babesiu susține părerea d-lui Heliade pentru admiterea cedi-
 «lelor în casuri de necesitate. . . D-l Hodosiu, Romanu,
 «Ionescu, Caragian și Barițiu vorbesc contra admiției cedi-
 «lelor. . . Discuțiunea se închide. . . D-l Laurianu dice, că
 «în cât pentru D-lui nu află cedilele de trebuință, a fost însă preocu-
 «pat pentru publicul cetitoriu. . . Se face apelul nominal. . .
 «Președintele anunță suprimarea cedilelor la d, t, s, cu 10
 «contra 2 voturi (Annalele Societatei academice. Serja I. Tom. I. 1867,
 p. 242—246).

¹⁾ A se vedé mai sus punctul 4.

«tot-de-una la s, seú la đ subnotat, de óre-ce sunetul «acesta din cuvintele românesce îl aflăm în limba latină «scris tot-de-una seú cu s, seú cu đ. Aşa d. e.: sĕru (pronunţă zĕru) Latiniĭ điceaú serum, đicere (pronunţă zicere) la Latiniĭ dicere. Stând ast-fel lucrurile, orĭ-cine póte vedé, că litera z, se póte eliminá, şi cu timpul va trebui să se elimineze din ortografia română, fiind-că în limba română nu există nici un cuvânt, pe care Latiniĭ să-l fi es-primat cu z, ér în cuvintele grecesce dĕnşii întrebuintău «pentru z, seú pe s, seú pe đ» ¹⁾.

După reguléle ortografice stabilite de Academia română, sunetul z se va scrie cu đ;

a) când el derivă din đ, în marginile etimologiei române, D. e.: vĕnđare (vĕnd), cređĕmĕnt (cred);

b) unde sunetul z se arată a fi din đ, fie în cuvinte de origine latină, cum sunt: đeú (deus), đi (dies), đic (dico) đece (decem), rađă (radius), fie în neologisme, d. e.: điariú, điarist (de la đi).

Preţuind limba română ca cel mai scump tezaur, ce ne-a rămas de la strămoşii, va trebui tot ast-fel să preţuim şi să respectăm în scriere legile ei istorice, şi să facem cât mai puţină întrebuintare de o literă, care nu aparţine sistemului latine, care ne este cu totul superfluă, mai ales când avem pentru acelaşi sunet şi litera đ.

«9. *ŭ se scrie cu se, unde vre-o formă flecciónară română arată un se, din care a provenit: cunosce, pesce, romănesci; asemenea şi în cuvântul a sci cu derivatele lui, sciinţă, cunosciinţă, etc. Se scrie însă Ştefan, ştergar, aştept.*

¹⁾ Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum. Budae, 1825, pag. 41. — Tot ast-fel Cipariu admite pe z numai pentru cuvintele românesce de origine grecăscă şi pentru cuvintele străine (Gramatica limbii române, Bucuresci, 1869, p. 146).

În această privință Petru Maior scrie:

«În limba română s înainte de silabele *ce*, *ci*, se pronunță «cu un sunet mai vârtos. D. e. *esci* (*es*), *pesce* (*piscis*) «ital. *pesce*. În ortografia română cu cirile se scrie în casurile «aceste, cu *ц*, o literă, pe care Români s'au îndatinat s'o «pronunțe ca *цт*... Însă pe lângă totă pronunțarea acésta, va «trebui ca în ortografia română cu litere latine, să o scriem «cu *see*, *sei*, după cum au scris tot-de-una Latini. Eă sunt «de părere, că acésta pronunțare au adus'o aici «strămoșii Românilor din Italia, și că forméză «una din proprietățile limbei vechi romane, divisate apoi în «diferite dialecte» ¹⁾.

Este însă de lipsă să rectificăm aici o mică eróre a lui Petru Maior. Poporul român nu pronunță pe *ц* din alfabetul cirilic ca un șt dur, ci tot-de-una sub o formă mai dulce, mai apropiată de *see*, *sei*.

Cu deosebire nu trebuie să pierdem din vedere regula ortografică relativă la *se*, când vom scrie numirile topografice formate din patronimicele terminate în *escu*, cum sunt: *Albulesci*, *Buzesci*, *Bărbătesci*, *Bucuresci*, *Petresci*, *Românesci*, *Stănesci*, *Stroiesci*, *Vladimiresci* etc.

Se presintă acum o a doua cestiune conexă: cum vom scrie cuvintele, și numirele topografice, ce se termină în *isce*: *branisce*, *cânepisce*, *porumbisce*, *mirisce*, *făurisce*, *sălisce*, *orș silisce*, *Grădisce*, *Lovisce*, *Târgovisce*?

În acest cas va trebui să urmăm legile analogiei.

Analogia, dice Quintilian, consistă în a reduce cestiunile dubiose, la óre-cară lucruri asemenate, cară nu sunt dubiose și ast-fel a probá lucrurile nesigure prin sigure.

Forme analoge avem în numirile de localități ale Mesiei

¹⁾ *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum*. Budae, 1825, p. 40.

inferioare din epoca romană: Transmarisca, Securisca, și în orașele numite astăzi Gradisca, unul lângă Goriția, altele în Slavonia și Bosnia.

«10. Să se însemneze sunetul **z** cu semnul \cup , iar sunetul **î** cu semnul \wedge de-asupra vocalei originare din care a provenit».

Representarea vocalelor obscure **z** și **x** cu ajutoriul alfabetului latin este una din cele mai grele, dar tot odată cele mai importante cestiuni ale ortografiei române. Dela literele, prin cari noi vom exprima în scrierea noastră, aceste sunete, și cari de altmintrelea se repetă aproape în fie-care cuvânt, depinde, mai mult ori mai puțin, fisionomia latină a limbei române.

În discuțiunile urmate în sinul Academiei române, cu privire la reprezentarea acestor sunete prin literele latine, se făcuse următoarele două propuneri:

Prima propunere era:

«**z** și **î** se vor însemná cu \cup și \wedge , puse de-asupra vocalelor, din cari se constată, că au provenit în lăuntrul etimologiei române și a neologismelor. În cele-lalte cazuri însă **z** se va exprima numai prin **ă**, **ér** **î** numai prin **î** cu circumflex: **î**» (Quintescu, Melchisedecū).

Acastă propunere, după cum vedem, elimină cu totul etimologia sunetelor obscure din limba latină.

În consecință, ar trebui, ca după această propunere să scriem: **cînd** (când), **cînt** (cânt), **cîmp** (câmp), **pîne** ori **pîine** (pâne), **mîne** ori **mîine** (mâne), de ore-ce în cuvintele acestea și în altele de această natură, vocala primitivă nu se poate cunoște cu certitudine de cât din limba latină, **ér** etimologia cuvintelor românesce din limba latină era esclusă.

A doua propunere cu privire la sunetele obscure **z** și **x** era formulată ast-fel:

«Propunem, ca sunetele **î** și **z** să se însemneze cu vocalele originale de asupra cărora se va pune semnul scur-

«tării (◡) pentru **x**, ér circumflexul (^) pentru sunetul **î**». (Odobescu, Caragiani ș. a.)

În principiu, această propunere diferă foarte mult de cea precedentă; ea cereă într'un mod absolut, ca sunetele **x** și **ḡ** să fie reprezentate cu vocalele originale, fie că acele se pot cunósce din limba română, fie din limba latină, orî din limbile romanice surorî.

Merită să cunóschem cel puțin în estras discuțiunile urmate în sinul Academiei asupra acestor două propuneri.

«D-l Ștefănescu», ne spun Analele Academiei române, «combate ultima propunere, de óre-ce readuce necesitatea pentru scriitorî de a cunósce limba latină... D-l Quintescu «vorbesce în același sens. D-l Maiorescu: nu-î convine să «scrie cînd cu **î**, precum se va scrie după propunerea «Quintescu. Vocala originală o putem aflá nu numai de cât «în limba latină, ci în orî-ce altă limbă neolatină, q u a n d «în francesă, q u a n d o în italiană. Fonetist d-nialuí, însă fără «a rěsturná principiî stabilite, nu admite enormitățî ca scrierea «luî cînd cu **î**. Póte că acésta este o deprindere psihologică, dar se supune acestor deprinderî. Frațiî Grimm aú «cercat să facă a se scrie limba germană cu litere latine «și substantivele cu litere micî, dar s'a opus deprinderea «psihologică a Germanilor și proiectul frațiilor Grimm n'a «isbutit. Tot așa când e vorba de limba românescă nu póte «eși din direcțiunea romanitățîi moderne.... Discuțiunea se «închide. Se votéză propunerea Odobescu (a doua) cu mare «majoritate» ¹⁾.

Academia respinse așa dar propunerea, care în fond eliminând etimologia cuvintelor din limba latină, întroduceá pe un **î n e r a ț i o n a l**, și admise propunerea, după care sunetele derivate **x** și **ḡ** vor trebui să fie scrise cu vocala originară, fie din limba română, fie din limba latină, orî din o limbă óre-care neolatină.

¹⁾ Analele Acad. rom. Seria II, Sect. I, Tom. III, 219, 229.

Având așa dar în vedere regula ortografică de mai sus, precum și legile istorice ale limbei române, rezultă:

Pentru sunetul întunecat \mathbf{x} vocalele originale sunt **a, e și o**, pe cari le putem cunoște seú în marginile etimologiei române, d. e. **ce**tățî (cetate), **mă**rire (mare), **tă**rie (tare), **ve**d (a vedé), seú ținend sémă de forma cuvintelor în limba latină orî în limbele romanice, d. e. **pă**rinte (parens), **pě**cat (peccatum), **mě**sură (mensura) etc.¹⁾

Pentru sunetul mai întunecat \mathbf{x} vocalele originale sunt trei **a, e și i**. Vom scrie așa dar pe \mathbf{x} cu **â, ê și î**, când derivă din una din aceste vocale în sfera etimologiei române. D. e. **lă**udând (a lăudá), **av**ênd (a avé), **băt**ênd (a bate), **auđ**înd (a auđi²⁾).

Vom face însă o excepțiune de la acéstă regulă.

Acolo unde vocala obscură \mathbf{x} provine din **e** precedat de guturalele **c și g**, spre a evitá pronunțarea acestora ca **ce și ge**, vom scrie vocala întunecată cu **â**, d. e. **făc**ând (nu **făc**ênd), **aleg**ând (nu **aleg**ênd³⁾).

Cuvintele cu terminațiunea în **ănt** seú **ămănt** se vor scrie tot-de-una cu **ê**, de óre-ce vocala obscură provine aici din **e**. D. e. **jur**ămênt (juramentum), **morm**ênt (monumentum), **păm**ênt (pavimentum), **cuv**ênt (conventus⁴⁾).

¹⁾ Un **â** derivat din **o** avem în cuvintele **mănăstire** (monasterium), **fără** (foris), **rătund**, cum se pronunță în unele locuri (rotundus). Pentru cuvêntul **lăc**ustă avem în limba latină două forme, **locusta** și **lucusta**. La Spaniolî **langosta**. Oscilarea între **o și u** arată, că Latinî încă aveaú aici un sunet întunecat.

²⁾ Șincai, în Gramatica dela 1805, fû cel de **ântăiú**, care recunoscu necesitatea ca sunetul \mathbf{x} să fie esprimat în ortografiă cu litere latine după legile etimologice prin **â, ê și î**: **â** vero accentu circumflexo, item **ê** et **î** cum eodem accentu circumflexo ut \mathbf{x} valachicum (Elementa linguae valachicae, Budae, 1805. p. 10).

³⁾ Cf. Analele Acad. rom. Seria II. Sect. I. Tom XVII, pag. 256.

⁴⁾ Tot ast-fel era și propunerea comisiunii ortografice din anul 1876

Când însă cu ajutoriul etimologiei în sfera limbei române nu putem aflá, care este vocala originală pentru sunetul *ж*, atunci vom căută rădăcina cuvântului în limba latină, ori în limbele neolatine. Vom scrie ast-fel: ânger (angelus), ântâiü (antaneus), blând (blandus), cântec (canticus), frâng (frango), însu (ipse), Român (Romanus), sfânt (sanctus), string (stringo), riü (rivus), ripă (ripa), vânt (ventus ¹).

Va trebui așa dar, în ce privește scrierea vocalelor întunecate, să fim cu multă considerațiune la legile derivațiunii, ca să nu dăm cuvintelor române altă formă în scris, de cât aceea, ce este propriă naturii lor.

Dacă noi însă vom delăturá acest principiu fundamental al limbei române scrise și vom representá vocalele obscure prin alte litere de cât acele, ce-î convin după legile etimologiei, atunci vom aruncá un noü întunec asupra limbei române, de care am cercat să scăpăm desfăcându-ne de caracterele cirilice.

Admitem, că aceste regule pentru vocalele obscure se vor păré dificile unora. Însă ori cât de dificile vor fi, noi nu vom puté nici o-dată sacrificá caracterul general al limbei poporului român, numai simplu pentru a înlesni cetirea și scrierea acelora, cari nu aü pregătirile necesare. Fie-care este liber să scrie pentru sine cum i place, însă aceia, cari publicá studii, tipografiile, cari impriméză cărți, vor trebui să urmeze o-dată legile ortografice ale limbei române.

Scriind alt-fel cuvintele românesci, ele î-și perd adevă-

(Annal. Soc. acad. Seria I. Tom. I. p. 77). În anul 1874 Secțiunea literară luase decisiunea de a se scrie: vînt, vîndare, învețămînt, crețemînt, însă asupra acestei cesiuni Academia nu s'a pronunțat. (Cf. Analele, Seria II. Sect. I. Tom. XVII p. 256—257 și 122 seqq.)

¹) Esistă unele casuri, însă puține, în cari vocala originală pentru *ж* este *o* și *u*. D. e. fântână (fontana), gût (guttur), süm (sum), sânt (sunt).

ratul lor caracter; puritatea și frumsețea lor se întunecă și limba scrisă devine mai greu de înțeles de cât limba vorbită ¹⁾.

Limba română este întogmai ca un riū, care derivă din vechia limbă a poporului latin, și nu ne este permis să secăm fântânile acestui riū și să creiăm alte fântâni imaginare, scriind: cînd, cîmp, pîine, blînd, Rumîn, isolând prin aceste desfigurări, limba română, seū făcând'o necomunicabilă pentru cele-lalte națiuni europene.

Forma este și va rămâne tot-de-una în ortografia română un argument de mare considerațiune.

Destinațiunea ortografiei nu este de a face pe cine-va să pótă citi limba română, dar ca s'o înțelégă.

Cât de mult țineaū la fisionomia latină a cuvintelor erudiții Petru Maior și Timoteiū Cipariu vedem din următoarele cuvinte ale lor.

Petru Maior scrie:

«Drept, că până vor scrie Români cu litere Cirilicesci, care le întrebuintează Sêrbii și Rușii și care cu acea viclenie sunt băgate între Români, ca cu tot să se stingă limba română, nici o-dată, nu vor fi vederose cuvintele latine în limba română: cu atâta funingine aū acoperit boerésca lor față și ca într'o négră capsă fără speranță

¹⁾ Asupra cestiunii, cum să se scrie sunetele obscure x și ж, aū urmat după anul 1881 mai multe discuțiuni, atât în Secțiunea literară, cât și în sesiunile generale ale Academiei, însă fără a se luă o decisiune definitivă (Cf. Analele Acad. rom. Secțiunea II, Tom. VI, 63; XVII, 123. 142. 256). — În această privință merită să amintim aici cuvintele rostite de d-l I. Negruzzi, ce le aflăm consemnate în procesul-verbal al Secțiunii literare de la 18 Nov. 1894: «D-l Negruzzi observă, că cel puțin cestiunea vocalelor obscure x și ж să nu se pună din nou la ordinea zilei, că-cl este grea și ar provoca prea mari desbateri. Ar fi mai bine adaogă d-sa, ca deslegarea definitivă a vocalelor întunecate să se lase generațiunii viitoare (Analele Acad. rom. Secția II, Sect. II, Tom. XVII, p. 250).

«de scăpare amar le țin închise! De câte ori mi s'au în-
«têmplat mie, de îndoindu-mă de vre-un cuvânt, óre La-
«tinesc este; cât l'am scris cu slove séu litere Latine în-
«dată cu strălucire i se vëdu Latina lui față, și părea că
«ride asupra mea de bucurie, că l'am scăpat din sclavie,
«și de calicele Cirilicescî petece!»¹⁾

În aceeași formă se exprimă Cipariu:

«Până ce scriam cu litere ciriliane limba românescă era
«acoperită sub ele, așa cât în afară nu aveá față de limbă
«română-latină, ci de limbă slavică... Însă acum după ce în-
«cepem să scriem cu litere latine, vëlul, ce acoperiá fața
«limbei românescî cădu de o-dată de pre ea, precum cade
«vëlul miresele orientale în diua nunții dinaintea ochilor
«bărbaților séi» Natura limbei românescî e romană-
«latină, ea e limba unei națiuni romane-latine
«De aceea și costumul ei nu póte să fiá de cât roman-la-
«tin, — croit după costumul limbelor romane»²⁾.

Latinii încă nu aveau litere corespunđătoare pentru tóte sunetele limbei; ei încă erau siliți să scrie în o formă și să pronunțe în altă formă. Ast-fel litera a, după cum ne spune gramaticul Priscian, aveá în limba latină mai mult de dece sunete³⁾.

Ér Quintilian scrie:

«Este sigur, că există un sunet intermediar între u și i,
«fiind-că noi nu pronunțăm optimum ca opimum, ér în
«cuvântul here nu se aude deplin nici e nici i... Ce să đicem
«despre cuvintele vortices și vorsus și alte cuvinte
«asemenea acestora, în cari, după cum se spune, Scipio
«Africanul a fost cel de ântâi, care a schimbat pe o în e?

¹⁾ Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum. Budae, 1825, p. 72.

²⁾ Archivu pentru istoria si filologia. An. 1867, p. 8.

³⁾ Prisciani Grammaticae Institutionum grammaticarum lib. I. 3.

«Ce să ȳicem despre cuvintele, cari se scriu altmintrelea «de cum se pronunță» ? ¹⁾).

În fine în limba italiană încă există o mulțime infinită de sunete închise, deschise, mixte, indefinite, cari pun pe filologi la îndoielă, că la ce grupă de vocale ori consonante aparțin. Însă aceste variațiuni rămân neînsemnate în modul de scriere al limbei italiene, spre a nu întunecă forma și înțelesul cuvintelor.

«11. În vorbele flexibile să se conserve u final cu semnul «scurtării, acolo unde se aude pe jumătate, sau nu se aude de loc, d. e. omŭ, bunŭ, lucrulŭ, plecŭ, facŭ, fiŭ».

Acastă regulă a fost modificată în sesiunea anului 1895 primindu-se părerea Comisiunii ortografice:

«ŭ scurt se va elimina în toate casurile, unde nu se aude. «Vom scrie dar: om, bun, vedeam, lucram». (Analele Acad. rom. Vol. XVII. Sect. II, p. 183. Vol. XVI, Sect. II, p. 278. Vol. II, Sect. II, p. 420).

Scrierea lui u final, cu séu fără semnul scurtării, a format caracterul distinctiv al ortografiei române cu litere latine de la a. 1825 până la a. 1880.

Încă cei de întâiu literați români, cari se ocupară cu legile gramaticale ale limbei române, simțiră necesitatea ca să adauge un u final la cuvintele flexibile terminate în consonante, pe care Românii din Dacia Aureliană l'au păstrat, dar care în limba noastră nu se mai aude, de cât numai când i se adauge articolul definit séu pronumele. D. e. d o m n ŭ, d o m n u l, v ă d ŭ, v ă d u - t e.

În această privință Petru Maior scrie:

«Sfârșindu-se toate cuvintele linbei Latină poporană în «vocale, învățiații Latinilor, au început, urmând Grecilor, «a adauge la capetul unelor cuvinte consonante. Funda-

¹⁾ Quintilianî Orat. Instit. lib. I. c. 4 și 7: Quid? quae scribuntur aliter, quam enunciantur?

«mentul meu de a crede că toate cuvintele mai de mult
 «ale limbei Latină se sfârșia în vocale, este, că nu numai
 «în limba Italiană, ci și în limba Română... toate cuvên-
 «tele astăzi se sfârșesc în vocale... La Români,
 «dic, cei din Dacia lui Aurelianus până astăzi toate cuvîn-
 «tele se sfârșesc în vocală, ca și la Italiani; era la cei
 «din Dacia lui Traianu de multe ori se lasă afară vocala
 «u cea din sfîrsitu, drept aceea multe cuvinte la acești
 «se sfîrșesc în consonantă. Totuși moșii Românilor puseră
 «în scriptură lângă o consonantă ca acesta Cirilicescui, ѱ,
 «care nu are nice un sonu, spre semnu, că acest loc
 «e a vocalei u ¹⁾. Ma, un cuvânt ca acestu, de se
 «va împreuna cu artichu definitu, seu cu altă particică,
 «aceeași vocală se aduce înapoi la locul ei, pentru esem-
 «plu: Român, Românul; Grec, Grecul; dând dâ-
 «dune; rugând, rugându-te.» ²⁾

Aceași sistemă ortografică cu u final a urmat'o și Ci-
 pari u, ale căruî studii asupra limbei au format o adevă-
 rată epocă în literatura română.

Societatea academică adoptase și sancționase în a. 1867
 acest mod de scriere.

Etă cum se exprimă învățatul G. Munteanu în sesiunea
 generală a societății academice dela 1867 cu privire la ne-
 cesitatea lui u final în ortografia română:

«Aū început unii a lăpădă pe u scurt seu finale, dar nu
 «se vede nici o rațiune de gramatică — pôte economia —
 «ce ar puté motivá și scusá acesta înnoitură în scriere.
 «Noi să-l conservăm anume în declinațiune și conjugare.
 «Că-cî întâiū u scurt este o necesitate gramaticală; fără u

¹⁾ În codicele Voronețian scris între anii 1505—1525 ne a-
 pare aprópe peste tot locul u final întreg, d. e.: argint^u sau aur^u
 sau veșmente nece de la urul^u (unulu) nam^u jeluit^u.

²⁾ Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum.
 Budae, 1825, p. 81—82.

«nu se pot clasifică numele la gen de pre (după) termina-
«țiune, nu se pot distinge formele de conjugare. Apoi cine
«lăpădă pe u scurt, ar trebui ca să fie consecinte, să lăpede
«și pe i ¹⁾, ceea ce dacă ar face, am face imposibilă decli-
«narea numelui și conjugarea verbului» ²⁾.

În același sens se exprimă Cipariu:

Este óre iertat -- ȃice ȃinsul -- «a luă în literatură de
«principiu și economia literelor, judece, care cum
«i place -- noi ȃicem că u finale, stă în atare legătură cu
«i finale, și corelațiunea lor e atât de mare, cât amendoi
«caută să sté, aũ să cađă; și dacă economia, cere să lă-
«pădăm pe u finale, nu mai avem causă de a reținé și pe
«i finale. În fine dacă economia e un motiv atât de pu-
«tinte pentru lăpădarea unei litere, nu vėd cauza pentru
«ce să nu lăpădăm séu vocalele tóte ca orientaliĩ, séu încă
«și consonanții, și să adoptăm stenografia» ³⁾.

În sesiunea generală de la 1881, Academia luând în dis-
cuțiune noul proiect de ortografiă decide să se conserveze
în scriere u final, cu semnul scurtării, în cuvintele flexibile
(substantive, adiective, pronume, numerale, verbe), acolo
unde se aude pe jumătate, séu nu se aude de loc.

Însă după trei ani, la 1884 Academia reveni de nouă a-
supra lui u final. După multe și îndelungate desbateri, în
fine la a. 1895 se luă decisiunea de a se eliminá u final
din scriere în tóte casurile, unde nu se aude.

Însă e de lipsă să constatăm aici, că există unele casuri,
unde se presintă o necesitate absolută pentru conservarea
lui u final în scriere, cu tóte că nu se aude, anume în cu-
vintele, unde acest u final, séu mut, e precedat de un i

¹⁾ A se avé în vedere spre esemплу forma: binefăcător (bine-
făcătoriũ).

²⁾ Annalele Societatei academice romane, Seria I. Tom. I,
pag. 42—43.

³⁾ Archivu pentru istoria și filologia. An. 1867 p. 7.

scurt, cum sunt: ântăiū, unghiū, gălbuiū. Tot ast-fel scie și Academia. In Dicționarul limbei române, elaborat de unul din membrii Academiei, aflăm de asemenea o lungă serie de cuvinte cu **u** scurt, de și nu se aude, cum sunt: Bahlūiu, bâlcīu, bŭlcīu, bacīu, bādăiū etc. Avem așa dar aici un **u** final, care de și nu se pronunță, însă scrierea sa este imperios cerută, ca să putem distinge numărul singular de numărul plural al declinațiunii, genul și înțelesul cuvintelor.

In consecință va trebui să scriem cu **u** scurt, final, în toate cuvintele, cari aŭ în terminațiunea lor o silabă vocalică cu **i** scurt. Vom scrie așa dar: raiū, traiū, paiū, copaciū, petroiū, resboiū etc.

Eliminarea lui **u** final din ortografia română atrase după sine, după cum prevăduse Munteanu și Cipariu și eliminarea lui **i** scurt din cuvintele, ce aŭ terminațiunea în ariū, eriū, (iriū) și oriū. Ast-fel noi scriem astă-đi altar, grânar, mister, minister, ajutor, binefăcător, călător, învățător, judecător, legiuitor, mântuitor.

Academia, ce e drept, nu a luat nici o decisiune în această privință, însă o-dată eliminând pe **u** final în toate casurile, unde nu se aude, era o necesitate să escludem și pe **i** din finalele ariū, eriū, oriū etc., spre a nu se face o confusiune între forma dela singular și cea de la plural.

In scurt; noi scriem astă-đi această clasă de cuvinte cu totul altmintrelea de cum le pronunță poporul, și de cum e formată de secole limba noastră literară.

In codicele Voronețian, scris între anii 1505—1525, aflăm cuvintele: дѹЮТОРЮ, лѹКѹДѹХТХТОРЮ, ДЕРЕНТХТОРЮ, АРѹИНОУТХТОРЮ, КЕСАРЮ, toate cu **ю** adecă iū final. Tot ast-fel în Psaltirea Scheiana dela 1482—1485.

Vom cită încă următorul exemplu din Pravila dela Têrgovisce din 1652, pe care-l transcriem cu litere latine: «Cadese Judecătorului, adecă Archireului să fie asemenea

«Judecătoriu¹ului celui dreptă... neaducătoriu² aminte de rău...
«că e pre lege începătoriu³».

Nu numai că formele **ar** și **or** în loc de **ariu** și **oriu** nu sunt generale între Români, dar ele ne oferă o terminațiune a spră cu totul contrară legilor eufonice ale limbii române.

În discuțiunile ortografice urmate în sinul Academiei unul din membrii săi se exprimă în această privință ast-fel :

«Aceste forme, **oriu** și **ariu**, se află generale în toate cărțile noastre, atât bisericesci, cât și de altă natură, dar această pronunția s'a păstrat și este generală în graiul viu, prin urmare păstrându-se forma s'a păstrat și u final scurt. Cei ce scriu și pot să pronunțe altar, lucrător, grânar, nu pronunță, nici scriu românesc, ci poate slavonesce, imitând pe străini, ceea ce nu putem admite¹⁾.

Cei de întâiu gramaticii români cu litere latine, Samuel Clain și George Șincai, încă cercase la 1780 să introducă forma de **or** și **ar** în loc de **oriu** și **ariu**. Ast-fel dênșii scriau: facatòr, mantuitòr, rescomparatòr, mangaitòr, margaritar²⁾.

Însă în gramatica dela 1805, Șincai recunoscù rêtăcirea și reintroduse pe **oriu** și **ariu**. Aceleași cuvinte le scriă acum: facatoriu, mântuitoriu, rescomparatoriu, mangaitoriu, margaritariu³⁾.

În limba latină încă esistau pentru substantive și adiective, terminațiunile în arius, arium, erium, orius, orium. D. e.: argentarius, armentarius, boarius, pecorarius, carbonarius, alvearium, grana-

¹⁾ Analele Academiei române. Seria II. Secț. I. Tom. XVII. p. 178—179.

²⁾ Elementa linguae... valachicae. Vindobonae, 1780, p. 6.

³⁾ Elementa linguae... valachicae, Budae, 1805, p. 87, 95.

rium, ministerium, pomerium, amatorius, auditorius, laudatorius, adjutorium, territorium etc.

Limba română are articulațiunii moi. Ea are caracterul de a fi dulce și plăcută celui ce o ascultă. Miliónele de Români nu vor pronunța nici o-dată: stegar, stejar, argintar, rotar, doritor, sîrguitor, săgetător, sburător.

Timpul a dat o sancțiune religiósă formelor în **oriu** și **ariu**, și ar fi bine să le urmăm și mai departe în vorbire și în scris.

«12. **i** scurt se va însemna cu un **î** cu semnul scurtării; «d. e. ómeni, copii, auđi.»

Acéstă regulă ortografică a Academiei, după esemplele, ce se propun, se referă numai la **i** scurt final, nici de cum însă la **i** scurt de la începutul, ori de la mijlocul cuvintelor, unde el forméază un diftong cu alte vocale. Vom scrie ast-fel: iubire, șoim, taină.

Din punct de vedere istoric, **i** scurt în scrierea limbei române este numai o rămășiță cirilică, când se puneá de asupra lui **и** și **ю** un semn al scurtării, d. e.: **Дай джсторю**.

Incercările pentru a reintroduce pe **î** în ortografia română cu litere latine, se făcuse încă la începutul secolului trecut.

Însă Petru Maior se declară în contra unui **i** cu semnul scurtării (**î**), de óre-ce, đicea dênsul, este cunoscut, că **î** în nominativul plural î-și pierde tot-de-una jumetate din sunetul său. D. e.: ómeni buni, ér în casul, când la nominativul plural se adaugă articolul definit **î**, atunci cel de áltaiu **î** î-și recâștigă sunetul întreg, iar al doilea **î** î-l pierde pe jumetate, d. e.: ómenii buni. Prin urmare, continuă dênsul, nu mai este trebuință de nici un semn al scurtării, și acésta o afirm cu atât mai mult, că-cî chiar

dacă ar pronunța cine-va pe *î* întreg, totuși nu ar comite un păcat de mörte ¹⁾.

Cu privire la *î* scurt însă esistaü în Academiă öre-carî pãrerî diferite.

Comisiunea ortografică de la 1881 propusese ca *î* scurt să se scrie tot-de-una fără semnul scurtării:

«*î* scurt se va însemna cu *î* simplu fără semnul scurtării. «Regula pentru citire este: *î* final simplu se pronunță tot-de-una scurt, afară numai unde este cu neputință» ²⁾

În urma desbaterilor asupra acestei cestiuni, Academiă în ședința sa de la 31 Martie 1881 adoptă următórea propunere:

«*î* atât final, cât și la mijlocul cuvântului se scrie cu semnul *˘*, când se aude pe jumătate, precum în copii, ómeni, aibă, s. c. l.» ³⁾

Însă în ședința de la 3 Aprilie 1881, Comisiunea ortografică supuse Academiei acéstă regulă ortografică cu totul altmintrelea redactată, anume ast-fel, după cum o reproducem noi mai sus. Din esemplele, ce ilustraü acéstă regulă se elimină cuvântul aibă cu *î* scurt la mijloc și se înlocuî prin cuvântul a uđi cu *î* scurt la fine.

«13. *Articolul nedefinit, pronumele și numeralul o, se va scrie cu o, și nici o-dată cu uă; d. e. o casă, o dată, a m dat-o.*»

Vom face însă escepțiune în două casurî: când vom avé să esprimăm prin litere data vre unui act, orî valórea unor cifre: ună sută, ună miă.

¹⁾ *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum*, p. 52: Unde nullo signo opus est ad indigitandam diminutionem soni (**I**)... Idem dicendum de diphtongo «**Iu**».

²⁾ *Analele Academiei române. Seria II. Sect. I. Tom. III*, p. 178.

³⁾ *Ibid.* pag. 181.

«14. Apostroful nu se pune înaintea articolului feminin a, prin urmare se va scrie: casa, masa, etc.»

Apostroful arată elisiunea unei vocale.

Substantivele și adiectivele terminate în ă (genul feminin) perd această vocală înaintea articolului a. D. e.: dóm nă-a = dóm n a. Această elisiune dar nu se însemnează cu apostrof.

În cărțile românesce tipărite cu cirile nu există nici o urmă de apostrof.

Peste tot, aș trebuință de elisiunea vocalelor mai mult poezii. În proză însă este mai corect să facem cât mai puțină întrebuințare de apostrof.

Se observă însă adese-ori unele elisiuni neufonice în scrierile noastre literare, eliminându-se spre exemplu e din prepozițiunea de: d'a drépta, tot-d'a una.

Cine scrie rău, trebuie să pronunțe rău, însă cine pronunță rău nu trebuie să păcătuască în scris.

Elisiunea lui e din prepozițiunea de este în contra spiritului dulce al limbei române.

«15. Diftongi ea și oa se vor însemna cu é și ó, afară de ea la imperfect, și de ea în cuvinte ca steá, unde a final are valoare proprie gramaticală; d. e. mergeá, țineá, steá».

Adese-ori vocalele e și o se pronunță în limba română cu un sunet mai deschis, mai larg, ca ea și oa. Unii atribue acestor sunete valoarea de diftongi, séu de doué vocale împreunate, pe când în realitate avem aici numai o singură vocală, o simplă modificare a sunetului ordinar de e și o.

Pe é cu accent ascuțit, reprezentând în unele cazuri pe așa numitul diftong ea, îl introduse încă Șincai în gramatica dela 1805. Ér Petru Maior în Lexiconul dela Buda (1825) mai adause, pe lângă é, și pe ó cu accent

acut, pentru sunetele *ea* și *oa* ¹⁾. Dênsul scria : *é c ă* (ecce), *pén ă* (penna), *sóre* (sol).

Ca filolog, Maior nu se îndoiesce, că usul de a pronunța în unele casuri pe *e* deschis ca *é*, și pe *o* ca *ó*, formeză una din proprietățile caracteristice ale vechii limbe latine ²⁾.

Scrierea sunetelor *ea* și *oa*, în anumite casuri cu *é* și *ó*, este o necesitate absolută, ce rezultă din legile fundamentale ale gramaticii române, d. e. *cerc*, *cércă*, *leg*, *légă*, *domn*, *dómna*. De altmintrelea a scrie în aceste casuri pe *é* și *ó* (derivat din *e* și *o*) cu *ea* și *oa* este o eróre nu numai etimologică, dar și fonetică.

Esistă o mare deosebire în modul de pronunțare *dómna* și *doamna*, *tórnă* și *toarnă*, *cétă* și *ceață*, *ném* și *neam*, *ómení* și *oamení*, *óste* și *oaste*, *românească* și *românească*, *dóue* și *doaue*, *nóuă* și *noauă* etc.

În aceste cuvinte și altele de acéstă natură *é* și *ó* nu se pronunță ca două vocale împreunate *ea* și *oa*, ci numai

¹⁾ *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum*. Budae, 1825, p. 103 : *É, é*, accentu acuto notatum prope sicut Latinorum *ea* et quasi *ia*. *Ó, ó*, accentu acuto notatum prope sicut Lat. *oa* et Hung. *a*.

²⁾ *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum*. Budae 1825, p. 33. Proinde non dubito, quin mos Valachorum enunciandi interdum *e* apertum instar diphtongi *ea* et quasi *ia*, inter antiquas proprietates Romani sermonis referendus veniat. — Ibid. p 35: *o* praeter sonum hodiernum latinae linguae alium quoque sonum diphtongalem habuisse apud veteres Latinos, indubium reddit usus Valachorum tam veteris quam Aurelianae Daciae, ac Itolorum et Hispanorum... e. g. *cóquere* (cocere); Itali dicunt *cuocere*; *scóla*, Ital. *scuola*; *nóua*, Ital. *nuova*, Hisp. *nueva*; *sóera*, Ital. *suocera*. Sic Valachi dicunt, *sórite*, Hisp. *suerte*; *córda* Hisp. *cuerda*; *dómna*, Hisp. *dueña*; *mórte*, Hisp. *muerte*; ... *porta*, Hisp. *puerta*. Dubitari ergo non potest, pronunciationem latinae vocalis *o* apud Valachos instar diphtongi esse proprietatem antiquae linguae Latinae.

prin o singură emisiune de voce, prin o singură deschidere a gurei.

În această privință unul din membrii Academiei (Odobescu) se exprimase ast-fel :

«Intru ceea ce privește pe ó, nimeni nu pôte să con-
«teste, că pronunțiaunea Românilor nu face de loc să se
«simtă două sunete distincte, cari măcar la necesitate în
«versuri, să pótă formá două silabe. Ast-fel prima silabă a
«cuvântului c ó ce nu pôte nici o-dată să fie despărțită în
«două silabe, ast-fel în cât cuvântul să fie de trei silabe
«c o - a - ce; acesta ar deveni însă posibil, dacă cele două
«vocale ni s'ar presentá separate în scriere. . . . Nu este
«decî mai simplu să păstrăm în cazul acesta pe o și pe e
«accentuat cu accentul cel usitat (/), care us mai are și
«avantagiul fôrte important. . . . de a amintí etimologia cu-
«vintelor» ¹⁾.

Există însă unele casurî, unde ea are o valóre gramati-
cală, unde întru adevăr este un sunet compus din două vo-
cale distincte.

Ast-fel vom scrie cu ea substantivele din declinațiunea I,
ce aũ forma articulată în ua. D. e. stea, rëndunea;
adiectivele, grea, rea; pronumele mea; formele articulate
ale substantivelor feminine de a III-a declinațiune, d. e.:
mintea, instrucțiunea; de asemenea adiectivele ter-
minate în e, când li se adaugă articolul feminin a: dul ce,
dul cea.

În fine vom scrie cu ea imperfectele verbelor de con-
jugațiunea a II-a și a III-a, d. e. vede am, vede á, cu-
nosce am, cunosce á, fiind-că a este aici o vocală deo-
sebită, ce aparține formei imperfectului.

«16. Pentru împreunarea a două saũ mai multe cuvinte,

¹⁾ Analele Academiei române. Seria II. Sect. Tom. III,
p. 202.

«sau particule se întrebunțază semnul liniuței - , d. e. dă-mă
«ducă-se, a-mă face.»

Avem în limba română mai multe categorii de cuvinte compuse. Din aceste unele se scriu împreunate, altele cu semnul liniuței.

Ast-fel vom scrie împreunate, seú fără semnul liniuței, substantivele, adiectivele, numeralele și verbele compuse, d. e. Dumneđeú, binefăcătoriú, binecuvântare, primăveră, douăzeci, însemnez, desfac, depun, prefac, resădesc, resfrâng, susțin.

De asemenea vom scrie împreunate prepozițiunile, conjunțiunile și adverbiele compuse, unde cuvintele se aú fusionat ast-fel în cât nu se mai pot despărți, precum și unde a perit conștiința poporului, că sunt două, oră mai multe cuvinte împreunate, d. e. pentru, împrejur, totuși, precum, altmintrelea, pretutindenea, poimâne anțert, numai.

Vom scrie însă cu liniuță cuvintele, caré perdându-și accentul se légă cu cuvântul următoriú, seú cu cel precedent, precum sunt: țî-am spus, vędându-te. Vom scrie cu liniuță pronumele și adverbiele compuse cu va: care-va, ce-va, câte-va, când-va, unde-va.

Singurul scop, ce-l are întrebunțarea liniuței, este de a face, ca să nu se întunece înțelesul cuvintelor, de óre-ce scriind: alaltă-erî, adevărata semnificațiune a cuvântului compus se póte mai ușor cunoște.

Avënd acest principiú în vedere urméză de sine, că liniuța nu este absolut necesară în cuvintele: pentru-că, fiind-că, de óră-ce, o-dată, tot-de-una, etc., caré se pot scrie și fără semnul de unire.

Nu sunt cuvinte compuse numele domnitorilor, când li se adauge un epitet glorios seú titlul de Voivod oră Vodă, d. e.: Mircea cel Mare, Alesandru cel Bun, Negru

Vodă, Ștefan Vodă, Michaiu Vodă, cari se vor scrie neîmpreunate.

Vom scrie însă Sânt-Ion, Sân-Georgiū, Sân-Ziene, Sân-Petru ori Săm-Petru, Sânt-Ilie etc.

Se întemplă adese-orî, că formele scurtate ale pronumelelor personale (g. d. a.) **mî, țî, șî, î, lû**, stând singure și neputându-se pronunța ca o silabă întregă, primesc înainte pe un **î** ca rașim, d. e. **î-mî ȃice, î-țî spune, î-lû vĕd, î-șî face**. Să presintă acum cestiunea, cum scriem sunetul nerațional **î**, împreunat, **îmî, îțî** etc., ori cu liniuță? Avĕnd însă în vedere, că acest **î** nu aparține la rădăcina pronumelui, și că nu are absolut nici o valoare etimologică seū gramaticală, ast-fel spre a ușurâ înțelesul cuvintelor ar fi mai bine a se despărți de rădăcina pronumelui prin o linióră, seū chiar a se omite cu totul ¹⁾.

Accentele.

În anul 1880 Academia luase decisiunea:

«Să se conserve tóte accentele întroduse în limbele europene: **˘ — / \ ^**, cari facilitează înțelesul». Ca exemple se au adus formele: **m ută, m utá, m utà, m utând** ²⁾.

Aceeași decisiune a fost de nouă confirmată în a. 1881 ³⁾.

Comisiunea ortografică din anul 1880—1881 motivase necesitatea accentelor în limba română ast-fel: «Esistă o trebuință logică drept singură cauză pentru primirea lor. «Trebuința logică însă în limba română, cât pentru accentuare, se mărginesce la conjugățiuni. Acolo deosebirea tonului aduce deosebirea înțelesului, tonul trebuie dar neapărat exprimat prin accent ⁴⁾».

¹⁾ În locul dativului cu **î** scurt (**î-î**) este mai corect de a întrebuința forma originală cu **î** întreg, d. e. **î ȃice**.

²⁾ Analele Academiei române. Seria II. Secț. I Tom. II p. 435.

³⁾ Ibid. Tom. III. p. 184.

⁴⁾ Analele Academiei române. Seria II. Secț. I. Tom. II. p. 421; Tom. III, 183.

După cum rezultă din decisiunea Academiei dela 1880—81, accentul ascuțit era destinat pentru infinitiv și imperfect, a mutá, mutá; accentul greu pentru a 3-a persónă din singular a perfectului simplu, mutà. Tot ast-fel se exprimă unul din membrii Academiei în ședinta dela 31 Martie 1881:

«S'a admis accentul acut la imperfect și la infinitiv, «spre a indicá căderea accentului pe ultima în loc de pen-ultima, conform regulei limbei românesci: lăudá, a lăudá, «prin urmare a tacé și ținé»¹⁾.

Acéstă normă ortografică votată de Academia română, putem dice de două ori, a rămas însă necuprinsă în numărul celor 16 regule anume specificate în procesul-verbal dela 3 Aprilie 1881²⁾.

Cu tóte acestea, decisiunea cu privire la accente i-și are valórea ei. Este un precept, ce rezultă din legile gramaticale ale limbei române.

Completăm aici acéstă regulă cu decisiunea Academiei din anul 1868:

«Accentul acut se pune la verbe în infinitiv, precum «a lăudá, a vedé, a auđí etc... și în imperfect, precum: «lăudá, vedeá, auđíá etc... Accentul grav se pune «la perfect, precum: lăudà, tăcù, făcù, auđì...»³⁾

Resultă așa dar, că în alte cuvinte afară de verbe, accentele ne sunt de prisos, fiind-că principiul, ce ni le impune este exclusiv numai facilitarea înțelesului în cuvintele equivoce și unde este de lipsă să cunoșcem silaba, pe care cade tonul. Acest cas ni se presintă numai la conjugățiunii. Nu este dar de lipsă a scrie: avuție, domnie, care-vă, a biã, ne mai fiind alte cuvinte omonime cu aceste⁴⁾.

¹⁾ Analele Academiei române. Seria II. Secț. I. Tom. III 191.

²⁾ Conferesce Analele Academiei române. Seria II. Secț. I. Tom. IV p. 155.

³⁾ Annalele Societatei academice. Seria I. Tom. I. p. 277.

⁴⁾ În publicațiunile tipărite din partea Academiei vedem scriindu-se

Finalele în ie séu iune.

Avem în limba română o clasă foarte importantă de neologisme, cărora adese-ori în publicațiunile noastre literare li se dă o terminațiune în *ie* în loc de *iune*, scriindu-se administrație, direcție, poziție, construcție, în loc de administrațiune, direcțiune, etc.

Se mai întâmplă, că adese-ori vedem pe una și aceeași pagină întrebuințându-se amândouă formele, cu același înțeles, poziție și pozițiune; un semn evident de nesiguranță din partea celor ce scriu ast-fel.

Ne întrebăm acum, care din aceste două forme, cu *ie séu iune*, poate să corespundă mai bine naturei limbei românesce.

Atât în graiul viu al poporului român, cât și în cărțile noastre bisericesce, nu găsim de cât forma în *iune*: rugăciune, închinăciune, înțelepciune, iertăciune.

În limba italiană se întrebuințează terminațiunea de *ione*: amministrazione, direzione. În limba franceză finalul de *ion*: administration, direction.

Este un principiu al lingvisticei moderne, că nominativul latin în *-io* a trecut în limbele romanice în forma de *-ione* (*-iune*). Dar se poate, că forma poporală în *-ione* să fie chiar mama formei urbane de *-io*.

infinitivul dela conjugarea I-a și a IV-a cu accent grav în loc de accent acut: a lăudă, a primi; ér infinitivul dela conjugarea a II-a cu accent acut: a ținé. Ce e drept, comisiunea ortografică dela 1880 a fost de părere a se pune un accent grav la infinitiv (Anale, Tom. II. p. 421), însă această propunere n'a căpătat nici o-dată sancțiunea Academiei. Punctul 10 din proiectul de ortografiă al Comisiunii, care tractă despre accent a fost suprimat și înlocuit prin decisiunea reprodusă de noi mai sus, după care accentul infinitivelor și al imperfectelor este cel ascuțit (Anale, Tom. III p. 184). Noi am urmat în această espunere decisiunile séu normele ortografice, votate de Academia. Numai aceste singure pot să aibă valóre.

Adoptând noi în limba literară finalul de **ie** în loc de **iune**, va trebui să scriem și să pronunțăm: consemnație, nație, rație, constituție, fundație, instituție, succesie, sesie, în loc de națiune, rațiune, constituțiune, sesiune etc.

Usul constant de mai multe secole a sancționat forma de **-iune**. Va trebui așa dar să urmăm în scriere această formă, care corespunde mai bine geniului limbei române și care tot o-dată are darul să fie mai frumoasă.

În limba română literară trebuie să alegem cuvintele cele mai bune și să urmăm tot o-dată formele cele mai bune. Numai ast-fel vom ajunge la o limbă frumoasă în expresiuni și dulce, care va pute o-dată să ocupe cu demnitate un loc alături cu cele-lalte limbe neolatine.

Am spus aici regulele ortografice stabilite de Academia română în sesiunile anilor 1880—1895, regule întemeiate pe «principiul fonetismului temperat prin necesități etimologice.»

Însă pe lângă totă simplificarea, ce o aduse Academia ortografiei române, neregularitatea în modul de a scrie a continuat și de la a. 1880 încôce.

«În diaristica de toate zilele» — se exprimă unul din membrii Academiei... «și în general în publicațiunile, cari au eșit la lumină de atunci, scriitorii noștri încă și mai puțin s'au preocupat de a-și apropiá ortografia stabilită de «Academia. Ast-fel fasa ortografică însghebată de «Academia în 1880—1881, a rămas în România — în afară de «publicațiunile instituțiunii noastre — mai mult pe chârtie, «apropo o literă mórta. Lumea mai mult, séu mai puțin literată, neținându-se de astă dată nici de sistema de mai înainte, nici de noua direcțiune a ortografiei academice, a pornit din ce în ce mai mult a scrie inconștient, după «nici o normă séu după norme arbitrare»¹⁾.

¹⁾ Analele Acad. rom. Seria II. Sect. I. Tom. XII, p. 139.

După cum vedem, opera începută la a. 1880 spre a stabili și a introduce în literatura română o ortografie uniformă cu litere latine, încă nu este terminată.

Cestiunea ortografică are și astăzi același caracter serios, pe care l'a avut la 1880, la 1866 și putem dice la 1820, când bătrânul Petru Maior cu un fel de durere sufletescă scria următoarele: «Treți deți și nouă de ani au trecut de când «Gramaticii Românilor discută între sine despre ortografia «română seú latino-valachă... însă cu ce fel de ortografie «să se urmeze, dacă introducem literele latine, până acum «nu s'a putut stabili» 1).

Lipsa unei ortografii uniforme, de care mai suferă și astăzi literatura română, este o mare pedecă pentru dezvoltarea limbei și răspândirea ei.

Cuvintele românesce cele mai curate, putem dice, cele mai latine, sunt adese-orî îmbrăcate în formele cele mai obscure, tot atât de obscure ca și când scriam cu cirile, seú póte, mai rău întunecate.

Scrierea — ast-fel cum ne-o înfățișează mai cu seună presa noastră periodică — nu mai este imaginea cuvintelor, ci denaturarea lor.

Să nu perdem însă din vedere, că limba constitue sufletul și unitatea noui popor.

Ca să avem o unitate de limbă va trebui să avem o limbă precisă, ér precisiunea în limbă nu se câștigă de cât prin forme precise în modul de scriere.

1) *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum*. Budae, 1825. Praefatio: Nonus jam supra trigesimum annus decurrit, a quo Valachorum Grammatici de orthographia Romana, siue Latino-Valachica inter se disceptant. Sicut enim in exterminandis é republica literaria Valachorum Cyrillicis characteribus, qui densissimas tenebras Valachicae linguae offuderunt, et postliminio restituendis avitis literis Latinis. . . . inter se omnes conveniunt, ita quanam orthographia in usu Latinarum literarum sequenda sit, adhuc constanter definiri non potuit.

III.

Modul de scriere, a avut, și va avea tot-de-una o influență considerabilă asupra pronunțării. Acastă influență va fi bună și rea, după cum va fi și ortografia limbei. De aici precauțiunile mari, ce ni se impun, cu privire la formarea și la stabilirea ortografiei române.

Însă înainte de a încheia această espunere asupra sistemelor noastre ortografice, este de lipsă să ne ocupăm aici încă cu două cestiuni, ce vor pute să aducă mai multă lumină asupra stării, în care se află astă-zi problema ortografică la noi, o problemă a cărei soluțiune este mult mai importantă și tot-o-dată mult mai dificilă de cum s'ar păre unora.

Esistă o deosebire principială între sistema ortografică dela 1880—1895 și între sistema votată de Societatea academică în anii 1867—1869, nu numai în ce privesce aplicarea legilor fonetice și etimologice, dar și în ce privesce reprezentarea grafică a sunetelor derivate.

Ortografia limbei române de la 1867, care în fond și în formă era numai o espresiune a principiilor, ce le stabilise cel mai învățat gramatic român din secolul al XIX-lea, nu avea alte semne de asupra literilor latine, de cât accentele (/ \ ^), însă și aceste erau destinate să fie întrebuințate numai în puține casuri.

«In locul semnelor din alte sisteme ortografice», scrie Cipariu, «pre cum sunt cedilele sub e, d, t, s, semilunele de-asupra vocalelor etc., am luat — în ortografia adoptată de noi — numai semnele accentelor cu intențiune de a nu usuă nici pre aceste prea des, ci numai în casuri de lipsă, cel mult când și când pentru ușurarea

«lecturei Accentele, cari și-au luat începutul cum se «scie de la Greci, au trecut și la Latini, însă fără a se «șerbi cu ele de cât în rari casuri, ne-având lipsă de ele «ca Grecii, și de la aceștia (de la Latini) au trecut în lim- «bele neoromane, la cari toate sunt în us, de și numai mai «rar și nu strâns după valórea tonică, ci în unele limbe și «în unele casure numai ca semne eufonice» ¹⁾.

Ér Cómisiunea ortografică dela 1867 se exprimă ast fel:

«Comisiunea a cređut, că semnele trebuesc înlătu- «rate din un plan de teoriă de ortografiă ro- «mână, ca unele ce nu sunt de cât un rămas al alfabe- «tului cirilic, ce impededă limba în mersul ei regulat «și de aceea l'am și lăpedat, adoptând pe cel străbun. A «manținé dar semnele, ar fi a ținé limba în cătușele unui «cirilism mai rău ca cel dinainte, ar fi a ne perde tot «beneficiul, ce ne-am promis prin adoptarea literelor latine, «a ne pune în neputință de a dá o teoriă adevărată de «pronunță și scriere a perpetuá anarchia limbistică, «carei suntem chiemați a pune capăt... Pentru Comisiunea «d-vóstră rămâne dar stabilit, că în românesce caută se «scriem cu litere latine nedeformate prin alte «semne» ²⁾.

Însă la anii 1880—1881 sistema ortografică se schimbă, Se admite principiul fonetic ca directiv al lim- beii, și Academia adoptéză nu numai accentele, dar și semi- lunele pentru unele vocale și în fine sedilele pentru con- sonantele *d, ș, ț*.

După cum resultă din nouele regule ortografice, ce le sta- bilise Academia română în a. 1880—1881, noi avem trebuință

¹⁾ Cipariu, Principia de limba. Blasiu, 1866, pag. 279.

²⁾ Annalele Societatei academice. Tom. I, 1867, pag. 69. Raportul Comisiunii ortografice.

pentru scrierea cuvintelor românesce de 22 litere latine ne deformat e :

a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, z, x ;

ér de altă parte de 20 litere, vocale și consonante, cu accente și diferite alte semne :

á, à, â, ă, é, ê, ẽ, í, ì, î, ï, ó, ô, õ, ù, û, ũ, đ, ș, ț.

Fără îndoie, că acest număr considerabil de litere cu semne, mai multe chiar de câte avem trebuință, face ca alfabetul nostru să fie cel mai diform din toate alfabetele neolatine ; el întunecă fața și caracterul limbei române și o înfățișează ca una din cele mai corupte limbe romanice.

Se poate, că ochii noștri se au deprins astăzi cu această ortografie vițioasă, însă faptul nu se poate nega, că noi nu mai avem astăzi pentru limba noastră un alfabet pur latin, ci un alfabet latin modificat, că în ce privește modul nostru de scriere, noi aparținem la grupa Slavorilor catolici, ce întrebunțază alfabetul latin modificat cu semne diacritice, ast-fel cum scriu Polonii, Cehii, Slovaci din Ungaria, Slovenii, Croații și câte-va mii de Bulgari convertiți.

Cu privire la această sistemă ortografică cu semne, Timotei Cipariu scria pe la anul 1867 următoarele :

«Însă acele semne pre lângă aceea sunt încă și neromane. De aceea și vedem pe toate limbele romane «cele-lalte aparate de atari țape și cârlige, ce deformază «fața limbei românesce, cum desfigurază semnele de vârsat «forma feței omenesci. Italii nu au nici un semn de acelea. «Francii o codiță numai sub e. Ispanii și Portugalii numai «o linióră cam strâmbă de asupra lui n, însă și aceste în «cuvinte atât de puține, cât se perd în cel alt text al limbei, măcar că sciut este, că și ortografiștii acestor limbe «au întâmpinat multe greutăți în formarea ortografiilor lor, «însă ei avură acel bun gust de a le superá (îvinge) în «orice alt mod, numai nu cu deformarea a totă scrisoarea. «Singur literaturii noștri avură acea mania de a se întrece

«unii cu alții întru astă barbariă desgustătoare, carea nu o
 «mai aflăm de cât la popórele slave: Poloni și Boemi;
 «nice măcar la Angli, Germani și Ungari. Literatorii noștri
 «carî urméză și apără atari schimositurî, nu au luat aminte
 «cât de urită e o asemenea scrisóre pentru limba româ-
 «nescă, în cât nice străiniî nu pot să-și formeze după dânsa
 «o prea favorabilă ideă despre limba noastră, judecând'o după
 «forma din afară sub astă înfățișare, séu că vor presupune,
 «cum-că limba ne e atât de coruptă, cât nice se póte scrie
 «cu litere latine, séu că literații români sunt ómeni fără
 «gust, dacă nu ignoranți. Derept, că acéstă deformațiune î-și
 «are începutul de la un mare româ n (Petru Maior), ale
 «cărui lucrări literare au dat un impuls atât de putinte a
 «tótă mișcarea intelectuală și literară în tótă românimea și
 «autoritatea lui cea nemăsurată orbî pe cea mai mare parte
 «a Românilor, în cât puținî au cutezat a se depártá de la
 «acel us al semnelor eterogene. Inșă se cuveniá a nu se
 «uitá, că acesteî autorități, orî cât de mari, stă contra nu
 «numái considerațiunea de mai sus, și interesul, ce avem
 «a-l purtá către limba noastră, ci și autoritatea altor doi ro-
 «mâni nemuritori în ochii Românilor, Clain și Șincái,
 «carî n'au făcut acest pécát în contra limbei românesci»¹⁾.

Ne întrebăm acum, este óre bine, ca noi să stăruim și
 mai departe pe lângă acéstă ortografiă slavisatá, orî
 este un interes mare național să recunóscem, că ne aflăm
 cu scrierea noastră pe o cale rătăcită, și să cercăm a ne
 desface cât mai curênd de acest nou cirilism, de acéstă
 înrudire artificială în scriere cu Poloniî, Bohemiî, Slovaciî
 și Bulgariî catolici; de un mod de scriere, care întunecă
 caracterul latin al limbei române, fiind-că nime nu va puté
 negá, că esistă une mare desacord între romanitatea
 noastră și ortografia slavisatá.

¹⁾ Archivu pentru istoria si filologia. An. 1867, pag. 6.

Vom pute să scriem cu semne cărțile pentru clasele elementare și cele destinate pentru străinii, de órăce tóte aceste cărlice și semilune sunt numai semne de cetire, dar nu de ortografiă ¹⁾).

A doua cestiune, ce ne preocupă aici și care formeză adevăratul fundament al unității de limbă, este, că în stabilirea ortografiei române nu putem ignorá rolul gramaticel și al istoriei limbel.

Ortografia formeză o parte integrantă a gramaticel.

Gramatica este aceea, care fixeză numărul sunetelor articulate, origineare cât și derivate. Ea ne arată relațiunea între aceste sunete, cauzele treceril lor din origineare în derivate, și ea stabilește în consecință numărul literelor din alfabetul latin, ce au să represinte sunetele articulate ale limbel române, origineare și derivate.

Gramatica determină mai departe formele și pronunțarea adevărată a cuvintelor. Ea susține firul istoric al limbel între trecut și present, ea constată și stabilește în definitiv legile, ce constituesc și guvernéză limba.

Gramaticel aparține așa dar limba scrisă și limba vorbită, ortografiă și ortologiă.

De aici rezultă așa dar, că gramatica reguléză, desvoltă și sistemiséză principiul ortografic, ast-fel că ortografia unei limbe nu póte să fie de cât întemeiată pe regulele gramaticel, séu esprimându-ne cu alte cuvinte: anomaliele și dificultățile în ortografiă nu vor pute să înceze de cât cu gramatica.

Acest principiū, că gramatica este, care fixeză preceptele limbel și regulele ortografice, se recunoscuse și din partea Comisiunii ortografice la 1881.

«Ortografiă», ȳice dēnsa, «o stabilește gramatica și lexiconul. Ceea ce facem noi este subordonat

¹⁾ A se vedé mai sus pag. 37, nota 2.

«acelor lucrări și ca atare în definitiv o lucrare provizoriă¹⁾».

Comisiunea ortografică constatase așa dar, că pentru a pute scrie bine-regulat, fiind-că atâta însemneză cuvântul ortografiă, este de lipsă să avem o gramatică a limbei, o gramatică întemeiată pe cercetări, pe studii și norme științifice, conformă cu geniul și cu natura limbei.

Insă această gramatică rațională a limbei române ne lipsește astă-đi, și noi înțelegem aici, nu o gramatică pentru clasele elementare, ci o gramatică, care să constate, să precizeze și stabilască legile limbei, formele, ce au fost și sunt în us, și care, după cum ăice Quintilian, să ne arate modul de a vorbi și de a scrie corect²⁾.

Principiele generale, pe basa cărora a fost elaborată gramatica limbei române dela 1869, premiată de Societatea academică română, au fost delăturate prin regulile ortografice votate la 1880—1895.

Prin aceste reguli, în locul principiului istoric, seú etimologic, al filiațiunii limbei, al filiațiunii cuvintelor și formelor, s'a adoptat fonetismul ca un principiu cardinal, ér etimologia numai ca un principiu secundar.

ÉR astă-đi vedem, că tendințe nouă se manifestă, de a estinde și mai departe aplicațiunea principiului fonetic.

Insă din punct de vedere al științei, și noi înțelegem aici al gramaticii, fonetismul nu are și nu va avé nici o-dată o sistemă metodică. El este variat și variabil în diferite regiuni, în diferite clase ale societății, în diferite orașe și sate și la diferiți indiviđi. El se schimbă din generațiune în generațiune, cu deosebire în centrele mari administrative și comerciale, unde dominază, nu limba națio-

¹⁾ Analele Academiei române. Seria II. Sect. I. Tom. III, pag. 119.

²⁾ Quintiliani Orat. Instit. lib. I, c. 4.

nală a poporului, ci limba politică, limba artificială, și o limbă amestecată comercială.

Ast-fel, că pe o basă fonetică fără respectul legilor etimologiei nu vom avea nicădată o gramatică a limbii naționale.

Principiul «scrie precum vorbești» — și acesta este fonetismul, — nu are un scop și o țintă definită. Direcțiunea sa este tot-de-una nesigură. El nu face deosebire între usul bun și usul rău al vorbirii. El nu are în vedere unitatea și unificarea limbii, ci duce necondiționat la diferențierea ei. Dar ce este mai periculos, că acest pretins fonetism ne impune să scriem și să vorbim nu limba cărților noastre bisericești, nu limba poporului, ci o idiomă coruptă și variabilă a unor centre politice și comerciale, limba unor autori anonimi, mare parte străini, ce scriu în presa de toate zilele.

Acest principiu de a scrie fie-care cum i place, ne va duce, cu o deplină siguranță, la o perturbațiune în mersul și dezvoltarea normală a limbii; el ne va face mai mult rău de cât bine. Fiind-că, ce bine poate să fie acela, de a scote la lumină pe fie-care și cuvinte și forme domestice necunoscute celor-alați Români, locuțiunii străine, pronunțări aspre, expresiuni și termeni, cari mai ales în centrele mari politice și comerciale se nasc și se sting cu fie-care generațiune.

A primii fonetismul ca basă a scrierii și a vorbirii corecte, înseamnă a delătură o limbă românească comună, a cărei cronologie, formațiune și unitate se perde în noaptea timpurilor, o limbă, ce are autoritatea cărților noastre religioase și a scriitorilor noștri mai buni; înseamnă a ne arunca în vârtejul unei idiome nestabile, a unei confuziuni de cuvinte, de forme și pronunțări nouă, tot-de-una supuse la alterațiuni succesive.

Să nu pierdem din vedere, că încă astăzi noi ne aflăm la începutul unui period de diferențiere a limbii, a unei diferențieri între limba vorbită de popor și limba vor-

bită în orașele poliglote, ce a devenit astă-đi limbă scrisă dominantă.

Pe ți ce merge, vedem că fondul vechiú al limbei naționale scade în us, și noi în mod inconștient fabricăm și vorbim poporului o limbă nouă.

O mulțime întrú adevăr enormă de elemente străine, de forme corupte, de barbarisme în cuvinte, și barbarisme în frase, aú intrat în timpurile din urmă în limba nóstră, pe carí cu toții ne grăbim să le îmbrățișăm, le introducem în scrierile nóstre, le încorporăm în dicționarele nóstre și cercăm să le încetățenim în limba vorbită și în limba scrisă séú literară, în cât astă-đi ne aflăm în fața, nu a unui torrent, ci a unui adevărat diluviú de cuvinte și de forme străine, carí vor duce vechia limbă románescă la un cataclism.

Se póte, că astă-đi aceste nuanțe se vor păré unora mici, neînsemnate, însă cu timpul diferențele vor cresce și se vor înmulți și noi vom ajunge la o limbă mixtă, séú mai bine đis chaotică, ca material, ca forme, ca frase și ca mod de pronunțare.

Spre a ne puté da séma de tótă gravitatea acesteí ces-tiuní, vom reproduce aici următoarele cuvinte ale lui Cipariu:

«Cea mai viă convingere a autorului și împreună precum «credem a tuturor Románilor cunoscători, dintru început «fú: cum că limba románescă ca dialect italic pre la începutul arătării eí în Dacia era cu mult mai avută în «forme și mai avută în cuvinte románe de cum «este astă-đi, cum că prin contactul și amestecul cu popóre «de alt sânge și de altă limbă: Slaví, Grecí, Ungurí, Turcí, «și prin despotismul slavismului în curți și în biserică prin «seculí nenumerați, a pierdut mult dintru améndoué (forme «și cuvinte) nu numai, ci că a și împrumutat multe dela «aceleași popóre, atât forme cât și cuvinte» ¹⁾.

¹⁾ Cipariu, Principia de limba. Blasiu, 1868, pag. 3.

Ér în alt loc același autor scrie:

«Libertatea de a puté vorbi și a scrie fie-care cum i place și cum i se pare mai frumos și mai bine, este o prerogativă atât de prețioasă, cât și oricare altă libertate, pentru om.

«Insă libertatea încă-și are necuveniențele sale, și de aceea ómenii de mult, de când au intrat în societate se au desbrăcat de o parte a acestei prerogative și o au sacrificat pre altariul comun spre emolumentul societății. Libertatea nerestrinsă póte să devieze și să ne ducă, séu la împărechiiare, séu la tiranism, améndoué consecințe uriciose și periculoase, cari nici o-dată nu au lipsit, unde libertății s'a dat cale deschisă de a alergá în cătr'o o vré, fără fréh și căpéstru.

«E timpul venit ca să ne fipsăm limba, cum au fipsat'o și alte națiuni civilisate, ca să nu mai avem aceeași libertate desfrénată, de a scrie care cum i place, ci fie-care și toți, unul ca altul, după o normă fiptă și certă.

«Va să đică, a venit timpul să ne unificăm limba, să-í stabilim formele și să-í purificăm materialul, de la care nimeni să nu fie ertat a se abate după capul și placul séu.

«Insă greutatea cea mare nu va fi întru aceea, că invéțații Románilor nu vor veni la consens, cum cere Quintilian, pentru că am avut asemenea exemple vii, cum-că románul tot póte să vină lá coințeleș, deși cu multă anevoiă. . . . ci greutatea cea mai mare de cât tóte va fi: de a aflá vre-o autoritate atât de mare, cât să póta impune tuturor cărtularilor noștri strinsa obligațiune de a urmá întru tóte sistema limbei și ortografiei stabilinde, fără de a murmurá și strigá în contra tirăniei. Ce dé Dumneđu să nu se întemple» ¹⁾.

¹⁾ Cipariu, Principia de limba, pag. 348 seqq.

Astă-đi, după cum vedem, noi ne aflăm fără nici o direcțiune în scrierea limbei române, orî putem đice, că suntem în o direcțiune falsă.

Usul limbei, atât în scris, cât și în vorbit, are trebuință să fie regulat, acésta o cere unitatea și caracterul limbei; însă acest us nu-l póte fixá de cât gramatica. Fără gramatică vom fi tot-de-una cu limba în disordine.

A avé o gramatică, și o ortografie basată pe regulele gramaticéi, este una din cestiunile națiionale, ce astă-đi nu mai suferé întârđiere.

Limba unui popor nu se póte considerá numai ca un instrument particular pentru esprimarea gândirilor diferiților indiviđi, ea este o avere națiională și statul prin instituțiunile ei, ér nu individul, prin capriciul orî ignoranța sa, are dreptul să dispună cum trebuie să fie limba scrisă.

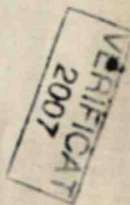
Credem așa dar, că înainte de a face un pas mai departe în reforma grafiei, orî ortografiei, este imperios de lipsă să avem o gramatică uniformă a limbei române.

Orî-ce altă soluțiune se va dá problemei ortografice, fără respectul legilor gramaticéi și ale istoriei limbei, ne va depártá și mai mult în calea direcțiunii false, pe care ne aflăm și de unde mai târđiú ne va fi imposibil de a ne mai întórce înapoi. Dificultățile pentru unificarea limbei vor cresce, confusiunea se va întinde, anarchia, ce domnesce în scrierile nóstre de 50 de anî încóce, va aduce limba și literatura română la atáta decadență și desconsiderare, în cât mulți vor preferi să-și scrie operele lor mai bine în limbí străine, după cum cu durere trebuie să constatăm, că unii o fac acésta chiar astă-đi. Incă o probă, că tot ce nu se întemeiază pe un principiú adevérat e periculos.

Și aici încheiám cu cuvintele lui Cipariu, care sub greutatea acestei stări de lucruri scriá pe la 1862 următoarele:

«Dé ceriul, că precum toți suntem de un sânge, toți ne

«am îndulcit la sînul mamei nóstre cu aceleași dulci cu-
 «vinte, și toți ne suntem frați, — orî cât ne despart munții
 «și văile, — așa tot numai una să fim, cu ună limbă și
 «ună literatură. Și dacă românul pre alt câmp e tăiat
 «în bucăți și purcede pe căi diferite, une orî cu totul con-
 «trarie, dar cel puțin în literatură, în pașii către cul-
 «tură numai un corp și un suflet să fie. Atunci orî ce des-
 «părțiri politice, sociale și religiose, ne vor tăia de către
 «o-laltă, dar spiritul națiunii și geniul român, i-și vor tinde
 «aripile sale spre toți fiii lui Traian, și-i va ține legați intru
 «legăturile păcei, frățietăței și unităței naționale» ¹⁾.

¹⁾ Archivu pentru istoria și filologia. An. 1868, pag. 346.